

Здабыткі

ДАКУМЕНТАЛЬНЫЯ ПОМНІКІ НА БЕЛАРУСІ

ВЫПУСК 11

Мінск 2009

УДК 002.2
ББК 78.56+78.36
346

Складальнікі:
Л. Г. Кірухіна, К. В. Суша

Рэдакцыйная калегія:
Р. С. Матульскі, доктар пед. навук (гал. рэд.), Г. Я. Галенчанка,
доктар гіст. навук, Л. Г. Кірухіна, Г. У. Кірэева,
В. Е. Лявончыкаў, доктар пед. навук, У. В. Макараў, доктар
філ. навук, У. Ф. Мартынаў, доктар культуралогіі,
Т. І. Рошчына, А. І. Смолік, доктар культуралогіі,
М. С. Сташкевіч, доктар гіст. навук, К. В. Суша

Рэцэнзенты:
Ю. А. Лабынцаў, доктар філ. навук,
Н. Ф. Высоцкая, доктар мастацтвазнаўства

Адказны за выпуск Г. У. Кірэева

Здабыткі : дакументальныя помнікі на Беларусі / Нацыя-
346 нальная бібліятэка Беларусі; складальнікі: Л. Г. Кірухіна,
К. В. Суша. – Мінск, 2009. – Вып. 11. – 319 с.

Чарговы зборнік навуковых прац Нацыянальнай бібліятэкі Бела-
русі працягвае публікацыю матэрыялаў па праблемах дакументальных
помнікаў на Беларусі, іх даследаванні і ўвядзенні ў навуковы ўжытак
дакументаў, фактаў і звестак, звязаных з гісторыяй кнігі і культуры
Беларусі.

УДК 002.2
ББК 78.56+78.36

ISSN 1726-5800

© Нацыянальная бібліятэка
Беларусі, 2009

ЗМЕСТ

Ад складальнікаў	5
<i>Ліцкевіч А. У.</i> Старабеларускія граматы XV ст. з Archiwum głównego akt dawnych у Варшаве	6
<i>Клімаў І. П.</i> Да пытання аб атрыбуцыі і датаванні Слуцкага Евангелля XVI ст.	41
<i>Цітавец А. І.</i> Рукапісы нашчадкаў татарцаў Вялікага княства Літоўскага ў калекцыях свету	49
<i>Віцько Д. В.</i> Silva rerum Стафана Яна Слізня XVII–XVIII стст. з успамінамі Аляксандра Слізня за 1561–1649 гг. (са збораў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі)	62
<i>Суша А. А.</i> Лёс культурнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі: новыя знаходкі ў львоўскіх зборах	88
<i>Лабынцев Ю. А., Щавинская Л. Л.</i> Белорусский священник Георгий Спасский и рукописное распространение его сочинений в народной среде	130
<i>Щавинская Л. Л., Лабынцев Ю. А.</i> Гродненский протоиерей Иоанн Корчинский – составитель народных изданий	140
<i>Грыцкевіч А. П.</i> Магнацкія бібліятэкі Алелькавічаў і Радзівілаў у Слуцку	152
<i>Букреева Е. М.</i> К истории библиотеки камергера Ивана Хрисанфовича Колодеева	155
<i>Рошчына Т. І.</i> Кнігазбор І. П. Карнілава ў фондзе Нацыяналь- най бібліятэкі Беларусі	171
<i>Сільнова Л. Д.</i> Славiстычная калекцыя «Бібліятэка К. Я. Грота» ў фондах Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі	183
<i>Салавей Т. У.</i> «Писанию святому согласующееся наставле- ние...» – кніжны помнік з фонду Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі	194
<i>Вашкевич И. Е.</i> Учебные издания XVIII в. на польском языке: проблемы выявления и исследования (по фондам научно- исследовательского отдела книговедения Национальной библиотеки Беларуси)	204

<i>Суша К.В.</i> Универсальная энциклопедия как особый вид издания: культурологический аспект	216
<i>Денисенко Е.П.</i> Роль художественных журналов «Мир искусства» и «Золотое руно» в эволюции русской журналистики (по фондам отдела редких книг и рукописей Центральной научной библиотеки имени Якуба Коласа Национальной академии наук Беларуси)	223
<i>Пожарицкий М.Б.</i> Человек и эпоха: к 125-летию со дня рождения библиотековеда Евгения Хлебцевича	240
<i>Гужалоўскі А.А.</i> Чысткі фондаў бібліятэк БССР у 1919–1941 гг.	245
<i>Баркоўскі А.А.</i> Выданні за кратамі	267
<i>Зайцева Т.Ф.</i> Вечная спутница книги (коллекция книжных закладок в фондах Национальной библиотеки Беларуси) . .	271
<i>Сапегі Т.А.</i> Крытэрыі адбору кніжных помнікаў для экспанавання	282
<i>Łaskarzewska, H.</i> Stanowisko szwedów wobec swoich grabieży w Europie w XVII–XVIII w.	292
Информация о 15-й очередной сессии Межправительственного комитета по содействию возвращению культурных ценностей странам их происхождения или их реституции в случае незаконного присвоения (11–13 мая 2009 г.)	312
Звесткі аб аўтарах	317

воjskiem przeciw temu swawoleństwu zligowawszy się z hanem i kil[k]a²³ ord tatarskich, [którzy] wielce ciężcy nam [byli]. Tandem per modum compositionis i z wielką stratą i szkodą ludzi i substancyjej złatali sromotny [rze]komo pokój do sejmowej aprobacyje, i zaraz sejm w jesieni w nowembrze zaczął się w Warszawie. Na sejmie aprobowali pacta sromotne z kozacką insolencją pod Zborowem, uczyniono z tego sejmu na zapłatę wojsku i na inne długі Rzeczypospolitej znosić podatki wielkie, postanowiono zwłaszcza na Księstwo Litewskie niebywały zwyczaj podymne. *Poty tylko tych notacja dobrodzieja dziada najduje się. Ja zaś skąd będę mógł zbierać będą aż do naszych lat akta* (заувага С.Я. Слізня. – В.Д.).

Суша А.А. (Мінск)

ЛЁС КУЛЬТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ ГРЭКА-КАТАЛІЦКАЙ ЦАРКВЫ Ё БЕЛАРУСІ: НОВЫЯ ЗНАХОДКІ Ё ЛЬВОЎСКІХ ЗБОРАХ

Культурная спадчына грэка-каталіцкай царквы ё Беларусі за-
хавалася да нашага часу ё нязначнай ступені. Асноўнай прычынай
для гэтага стала знікненне яшчэ 170 гадоў назад самой царквы як
асяродка бытавання і носьбіта традыцыі. Паспрыяла гэтаму так-
сама няздольнасць культурнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы
ё поўнай меры інтэгравацца ё сістэму каштоўнасцей і сферу
ўжытку яе новых уладальнікаў (найперш, праваслаўнай і каталіц-
кай цэркваў, дзяржавы). У выніку вялікая яе частка загінула ад
недагляду і незапатрабаванасці. Нямала каштоўнасцей было
знішчана свядома, загінула ё час войнаў і паўстанняў, якімі багата
гісторыя Беларусі.

Вялікая колькасць помнікаў была вывезена за межы Беларусі,
дзе працягвае заставацца да сёння. Таму літоўскія, расійскія і
польскія сховішчы выклікаюць нязменную цікавасць у беларускіх
навукоўцаў, з'яўляюцца крыніцай для шматлікіх даследаванняў.
Значна менш вядомай для беларускіх даследчыкаў з'яўляецца тая
частка айчынных помнікаў культуры, якая апынулася ва Украіне.
Вялікую цікавасць уяўляюць калекцыі львоўскіх бібліятэк, музе-

---

²³ Kila.

яў, архіваў. Яны вызначаюцца багаццем і разнастайнасцю. Асабліва гэта тычыцца культурнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі.

Як вядома, менавіта грэка-каталіцкая царква лічыцца найбольш важкай канфесійнай дэнамінацыяй на Львоўшчыне. Такая сітуацыя была характэрнай і для XIX ст., калі гэта тэрыторыя ўваходзіла ў склад Аўстра-Венгерскай імперыі. У час, калі адбывалася дэструктурызацыя беларускага грэка-каталіцтва і шматлікія каштоўнасці царквы вывозіліся з беларускіх зямель, Львоўшчына стала адным з асноўных месцаў канцэнтрацыі культурных багаццяў царквы, якія паходзілі з Беларусі. Многія прадстаўнікі грэка-каталіцкага духавенства – царкоўныя іерархі, манахі-базыльяне і нават белае духавенства, – не жадаючы прызнаць навязаных ім царкоўных рэформ, якія вялі да ліквідацыі Берасцейскай уніі, выязджалі за мяжу. Перспектыўным напрамкам для выезду была Заходняя Украіна, дзе грэка-каталіцкая царква не цярпела ад рэпрэсій і працягвала актыўную дзейнасць. З сабою эмігранты вывозілі шматлікія культурныя помнікі, ратуючы іх ад пагрозы знішчэння ў Расійскай імперыі. Верагодна, менавіта гэтым можна растлумачыць вялікую колькасць беларускіх культурных помнікаў, якія зберагаліся ў базыльянскім манастыры ў Львове, а пасля расфарміравання апошняга савецкімі ўладамі трапілі ў дзяржаўныя зборы.

Падчас апошняга наведвання Львова нам пашанцавала правесці папярэдні аналіз найбуйнейшых бібліятэчных, архіўных і музейных збораў гэтага старажытнага ўкраінскага горада на прадмет выяўлення культурных помнікаў, якія сваім паходжаннем звязаны з дзейнасцю грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі. Хацелася б звярнуць асаблівую ўвагу на кніжную спадчыну грэка-каталіцкай царквы, якая апынулася ў львоўскіх зборах. Па-першае, яна ў найменшай ступені вывучана айчыннымі даследчыкамі ў параўнанні з іншымі формамі культурнай спадчыны царквы. Кнігазборы львоўскіх бібліятэк амаль не вядомы беларускім навукоўцам. Па-другое, найпрасцей прасачыць лёс менавіта кніжных помнікаў, бо яны, у адрозненне ад царкоўнага начыння, скульптуры, абразоў і іншага, звычайна маюць пазнакі аб прыналежнасці таму ці іншаму ўладальніку (бібліятэка прыватнай асобы, манастыра, царквы, навучальнай установы і г. д.) і розныя маргіналіі. Гэтыя надпісы

дазваляюць вызначыць паходжанне канкрэтных помнікаў, прасачыць шлях іх перамяшчэння.

Сярод кніжных калекцый Львова найбольшую цікавасць для дадзенага агляду ўяўляюць фонды **Львоўскай нацыянальнай навуковай бібліятэкі Украіны імя В. Стэфаніка** (ЛННБУ). Трэба сказаць, што менавіта ў яе былі перададзены кніжныя зборы Цэнтральнага базыльянскага архіва і бібліятэкі Багаслоўскай акадэміі ў Львове. У каталогах аддзела рукапісаў ЛННБУ быў выяўлены шэраг дакументаў, звязаных з дзейнасцю грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі. Многія з іх захоўваюцца ў фондзе № 3, які пазначаны абрэвіятурай «МВ», што значыць бібліятэка **манастыра васіліян** (базыльян) у Львове.

Сярод гэтых дакументаў у першую чаргу хочацца звярнуць увагу на цэлы пласт помнікаў, звязаных са знакамітым Жыровіцкім манастыром. Трэба адзначыць, што такіх дакументаў у згаданым фондзе нямала. Найбольшую цікавасць, на нашу думку, выклікаюць тры тамы апісанняў цудаў, што адбываліся ля Жыровіцкага цудатворнага абраза Божай Маці. Як вядома, падобныя спісы вяліся досыць часта, у т. л. у Беларусі. Яны сведчылі пра выратаванне ад цяжкіх хвароб, загойванне невылечных ран пасля малебных зваротаў да Божай Маці (радзей Хрыста і хрысціянскіх святых) і з'яўляліся адлюстраваннем характару рэлігійнага жыцця ў краі.

Сапраўдным адкрыццём для нас стала выяўленне таго факта, што названыя апісанні цудаў ля Жыровіцкага абраза з'яўляюцца працягам знакамітага рукапіснага помніка, які паходзіць са збораў П. Дабрахотава і захоўваецца цяпер у Бібліятэцы Расійскай акадэміі навук [1]. Гэты помнік датуецца 1622 г. і ўжо часткова даследаваны дзякуючы намаганням П. Жуковіча, А. Мальдзіса, І. Крамко, І. Саверчанкі і некаторых іншых даследчыкаў [2]. Ён уяўляе сабою паслядоўна складзены аповед (а не тры самастойныя творы, як звычайна паведамляецца) на тэму іконашанавання, праілюстраваны прыкладам Жыровіцкага абраза. Напачатку змешчана палемічнае выступленне супраць пратэстантаў, напісанае на старабеларускай мове, верагодна, Ф. Баравіком, манахам Жыровіцкага манастыра (гэта частка з лёгкай рукі А. Мальдзіса стала вядомай пад умоўнай назвай «Пра абразы, пра рэліквіі»). Гэты твор узнік у грэка-каталіцкім асяроддзі і з'яўляецца ключавым у разуменні

пераемнасці традыцый інтэлектуальнага жыцця ўсходняй хрысціянскай царквы ў Беларусі пасля рэформы 1596 г. Ён сцвярджае працяг грэка-каталіцкай царквой перанятай ад праваслаўя традыцыі шанавання абразоў, супрацьстаянне ідэалогіі Рэфармацыі, найперш яе іканаборскім памкненням (варта параўнаць гэты твор з праваслаўным «Спісаннем супраць лютэраў» 1580 г.).

У далейшым апаведзе Ф. Баравік ілюструе ідэю шанавання абразоў на прыкладзе іконы Жыровіцкай Божай Маці, адной з найбольш шанаваных у Беларусі. Гэты раздзел рукапісу атрымаў ад аўтара назву «ГИСТОРИА АБО Повесть людей розных, Веры годныхъ, о образе чудовномъ пренас[вя]тейшее д[е]вы Маріи Жировицкомъ в Повете Слонимскомъ...¹». Менавіта гэта частка твора выклікала найвялікшую цікавасць у шматлікіх даследчыкаў XIX і XX стст., бо ўяўляе, верагодна, першае падрабязнае апісанне гісторыі з'яўлення знакамітай беларускай святыні, яе шанавання, распаўсюджвання культу абраза. Гісторыя іконы цесна пераплятаецца з апісаннем лёсу Жыровіцкага манастыра, дзейнасці вядомых свецкіх і царкоўных асоб (І. Солтана і інш.). Вядома, што твор Ф. Баравіка быў двойчы выдадзены ў 1622 і 1628 гг. у перакладзе на польскую мову пад назвай «Historia abo Powieść zgodliwa przez pewne podanie ludzi wiary godnych, o obrazie przyczystey Panny Mariey Zyrowickim cudotwornym... W powieście Słonimskim, y o rozmaitych cudach... pilnie zebrana...». Дзякуючы гэтаму слава пра Жыровіцкі абраз разляцелася далёка за межы Беларусі.

Урэшце апошняя частка пецярбургскага рукапісу называецца «Пра чуды, якія з Божай ласкі адбываюцца да сённяшняга дня ля абраза Прачыстай Барародзіцы ў Жыровічах» («O CVDACH ktore się wszechmocnością Bożą przy obrazie Przyczystey Dziewicy w Żyrowiczach po dziś dzień dzieią»). Уводзячы яе ў апавед, аўтар імкнўся прадэманстраваць чудадзейнасць абразоў, іх повязь з вышэйшымі сіламі, каб яшчэ раз падкрэсліць неабходнасць шанавання ікон. Рукапіс раптоўна абрываецца на 31-м аркушы ў самым пачатку апісання чудаў. Асаблівай занепакоенасці ў ранейшых даследчыкаў гэты факт не выклікаў. А. Мальдзіс і І. Крамко наогул не звярнулі ўвагі на апісанні чудаў, адзначыўшы толькі дзве першыя часткі рукапісу [3].

---

¹ Тут і далей напісанне захавана ў адпаведнасці з арыгіналам.

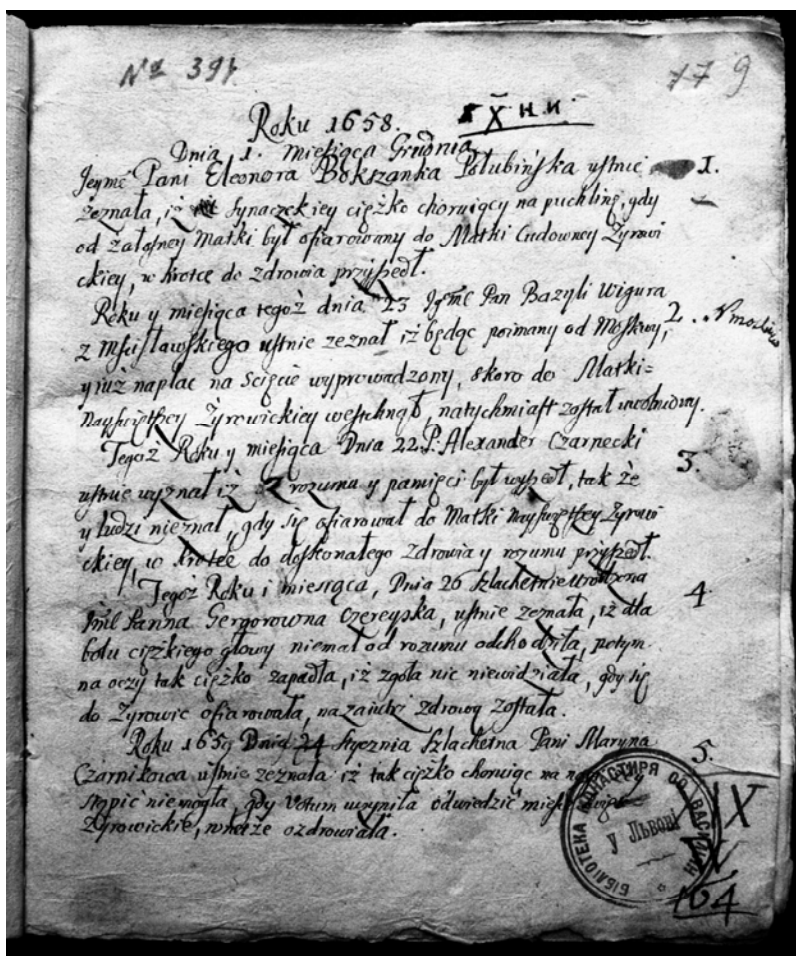
Выпадкова падчас работы з пецярбургскім рукапісам мы ўбачылі яго падабенства з рукапісам з фондаў ЛННБУ. Як выявілася, львоўскі рукапіс пад шыфрам МВ-393 і ўмоўнай назвай «**Пра цуды Жыровіцкай Багародзіцы**» не толькі адпавядае фізічным памерам вядомага пецярбургскага рукапісу, але працягвае яго пааркушную нумарацыю (з 32-га аркуша, у пецярбургскім рукапісе 31 нумараваны аркуш) і прадаўжае сваім зместам яго аповед (апісваюцца цуды з 1619 па 1656 г., у пецярбургскім рукапісе – з 1558 па 1623 г.). Храналогія фіксавання цудаў дакладна не вытрымлівалася, бо звесткі пра іх запісваліся нават праз некалькі гадоў, са слоў удзельнікаў ці іх рукою (на польскай і старабеларускай мовах). Пацвярджэннем колішняга адзінства гэтых частак аднаго рукапісу служыць таксама працяг пачатага ў пецярбургскай частцы пааркушнага ўладальніцкага запісу «Сия // Книга // з Библиотеки // Монастира» на рукапісе з львоўскай бібліятэкі: «Жировицкаго».

Такім чынам, можна казаць, што гэты рукапісны помнік некалі захоўваўся ў Жыровіцкім манастыры (пра гэта сведчаць не толькі згаданы пааркушны ўладальніцкі запіс, але і жыровіцкія бібліятэчныя пазнакі). У далейшым рукапіс быў падзелены на дзве часткі. Адна з іх была вывезена П. Дабрахотавым (які ў XIX ст. выкладаў у Жыровічах і збіраў багатую кніжную калекцыю [4]) у Пецярбург, дзе асела ў фондах Бібліятэкі Расійскай акадэміі навук. Другая частка, значна большая па памерах (182 аркушы), невядомым пакуль шляхам трапіла ў зборы Львоўскага манастыра базыльян, а адтуль – у бібліятэку імя В. Стэфаніка.

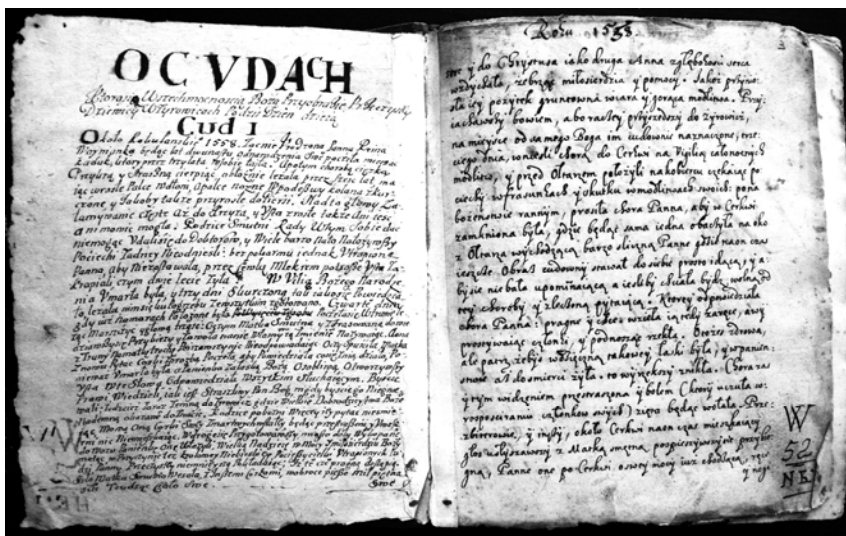
Пад суседнім шыфрам МВ-394 у адзеле рукапісаў ЛННБУ захоўваецца **працяг апісання цудаў ля Жыровіцкага абраза** – рукапісны кодэкс без пераплёту, з аркушам амаль таго ж памеру (20х16,5 см супраць 19,2х16,2 см) і падобнага аб'ёму (181 аркуш). У гэтым рукапісе змешчаны храналагічны працяг апісанняў – каля 1240 цудаў, якія адбываліся ў 1658–1753 гг. У рукапісе МВ-394 звесткі пра ўсе цуды запісаны на польскай мове рукою аднаго перапісчыка. Ён таксама захоўваўся ў Жыровіцкім манастыры (бібліятэчныя пазнакі, пааркушны запіс аб прыналежнасці да бібліятэкі), а потым трапіў у зборы Львоўскага манастыра базыльян (пячатка).

У зборах ЛННБУ намі быў выяўлены яшчэ адзін аб'ёмны рукапісны том апісанняў цудаў, якія адбываліся ля Жыровіцкага

абраза Божай Маці. Ён захоўваецца пад шыфрам MB-261 і мае такую ж назву (з нязначнымі адрозненнямі ў напісанні), як і першыя апісаны звод, – «O CVDACH ktore się Wszechmocnością Bożą Przy obrazie Przeczystey Dziewicy W Zyrowiczach Po dzis Dzień dzieią».

Мал. 1. Першая старонка рукапісу MB-394: апісанне цудаў 1658 г. Нумары цудаў прастаўлены справа на палях, справа ўнізе – бібліятэчныя пазнакі Жыровіцкага манастыра «XIX/W/164» і пячатка бібліятэкі Львоўскага манастыра базыльян

Мал. 2. Першыя старонкі рукапісу «О CVDACH...» (МВ-261) з бібліятэчнымі пазнакамі Жыровіцкага манастыра «W/52/NB»

Верагодна, прататыпам для гэтага збору апісанняў цудаў па-служыла кніга запісаў цудаў самімі відавочцамі і вылечанымі, якой з'яўляецца апісаны вышэй рукапіс, падзелены на дзве часткі – пецябургскую (ф. 37, спр. 38) і львоўскую (МВ-393). Гэты звод быў перапісаны ў сярэдзіне XVII ст. манахам, а пазней архімандрытам Полацкага і Жыровіцкага базыльянскіх манастыроў Язафатам Дубянецкім. Пра гэта сведчыць надпіс на апошнім аркушы рукапісу: «Аўтар гэтай кнігі-збору: (далей іншым почыркам. – А.С.) Я, нягодны Язафат Дубянецкі, ордэна святога Васіля Вялікага, архімандрыт полацкі, гэту маю працу, якую да годнасці Панны Жыровіцкай, будучы тут, пры яе цудоўным абразе... аддаю» (арк. 571 адв.).

Рукапіс МВ-261, як і папярэднія, мае бібліятэчныя пазнакі Жыровіцкага і Львоўскага базыльянскіх манастыроў. Ён збырогся ў нерасфарміраваным выглядзе, з адносна добра захаваным пераплётам, які мае дадатковае сведчанне знаходжання ў Жыровічах – афарбаваны характэрнай блакітнай фарбай карэньчык.

Апісанні цудаў ва ўсіх трох тамах (МВ-393, МВ-394, МВ-261) прыводзяцца пераважна на польскай мове. Толькі ў першым рукапісе час ад часу сустракаюцца запісы на старабеларускай мове.

Гэтыя тамы могуць стаць невычэрпнай крыніцай для даследавання гісторыі славутага беларускага манастыра, вывучэння ментальнасці беларусаў, лепшага разумення сутнасці рэлігійнага светапогляду нашых продкаў. Яны дазваляюць лепш зразумець, як беларусы ў XVI–XVIII стст. ставіліся да такіх з’яў, як чудатворныя абразы, цуды, Божая воля, заступніцтва вышэйшых сіл і г. д. Ярка выступае ў рукапісах і спецыфіка міжканфесіянальных стаўленняў. Напрыклад, у рукапісным зборніку МВ-261 пад нумарам 822 значыцца наступны цуд: «У царкве схізматыцкай (*праваслаўнай*. – А.С.) зрок страціла, а на святым месцы Жыровіцкім – атрымала» (арк. 232 адв.). Далей падрабязна апавядаецца пра жанчыну з Кобрына, якая хоць і баялася Божай кары, але ж пайшла ў «схізматыцкую» царкву, за што і была пакарана – страціла зрок. З вялікім жалем яна накіравалася ў Жыровічы, дзе слёзна малілася, абяцала ніколі ў той царкве не бываць. За гэтыя ахвяраванні да жанчыны вярнуўся зрок.

Падобныя зводы апісанняў цудаў вяліся ля многіх святынь Беларусі. Часам яны публікаваліся. Як прыклад можна прыгадаць выданне Лявона Кішкі, будучага грэка-каталіцкага мітрапаліта, якое называецца «Мора ласк і шчодрасці Божай, якія плывуць у Барунскай пушчы, г. зн. Цуды Найсвяцейшай Панны Барунскай, спазнання у Барунах і мною, Лявонам Кішкам, епіскапам уладзімірскім і брэсцкім, ігуменам супрасльскім, правінцыялам ордэна Васіля Вялікага, на свет выстаўленыя і ў друк пададзеныя ў год 1712 ад нараджэння Сына Божага, дня 12 верасня, у Супраслі, у друкарні шаноўных айцоў базыльян-уніятаў» («MORZE Łask, u szczodroblowości Boskich, w Puszczy Boruńskiej płynące. TO IEST Cuda Nayśw: PANNY Boruńskiej w Borunách doznane. A przezemnie Leona Kiszkę, BISKVPA WŁODZIMIRSKIEGO y BRZESKIEGO, OPATA SVPRASLSKIEGO PROWINCYAŁA ZAKONV BAZYLEGO WIELKIEGO. Na Widok świata wystawione, y do Druku podane. Roku od Narodzenia Syna Bożego 1712. Dnia XII. Septembra. W SUPRASLU w Drukarni WW. OO. Bazylianow Unitow»).

Верагодна, для друку былі прызначаны і сабраныя ў рукапісным выглядзе апісанні цудаў каля Жыровіцкага абраза Божай Маці. Тым больш што «Гісторыя Жыровіцкага абраза» Ф. Баравіка, якая папярэднічала ў рукапісным зводзе апісанню цудаў, была двойчы выдадзена яшчэ ў 1620-я гг. Першыя два тамы апісанняў

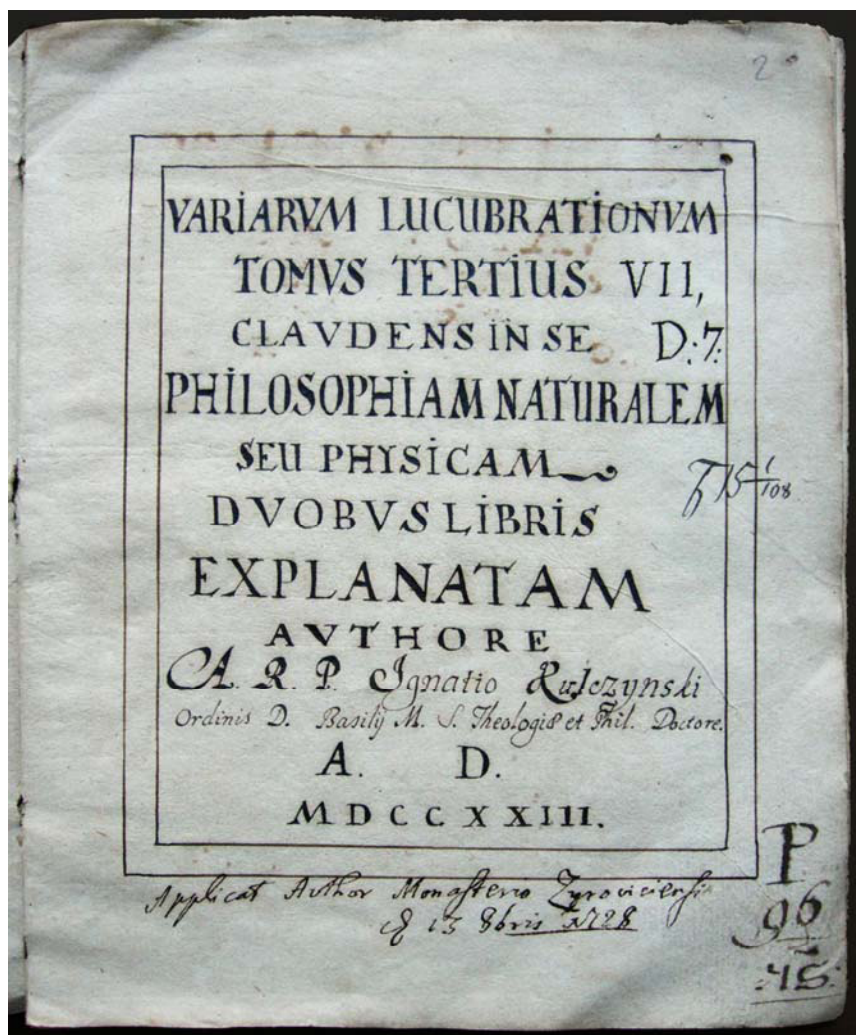
цудаў (МВ-393 і МВ-394) надрукаваны не былі, аднак яны захаваліся да нашага часу ў рукапісным выглядзе і ўяўляюць сабой надзвычай цікавыя помнікі. Апошні ж том (МВ-261), перапісаны Я. Дубянецкім, стаў асновай для выдання ў 1653 г. у віленскай друкарні базыльян кнігі Я. Дубянецкага «Гісторыя пра цудоўны Жыровіцкі абраз Прачыстай Дзевы Марыі, які знаходзіцца ў Вялікім Княстве Літоўскім, у павеце Слоніўскім, месцамі патлумачаная з цудамі, якія Бог Усемагутны зрабіў ля гэтага абраза ў 1651 і 1652 гг. ...» («*Historia o obrazie przeczystey Panny Mariey cudownym w W. X. L. w powiecie Slonimskim będącym Zyrowickim, miejscami objaśniona z cudami, które przy tymże obrazie w r. 1651 y w r. 1652 Bóg wszechmogący okazał...*») [5].

Працягваючы шэраг звязаных з Жыровіцкім манастыром дакументаў, якія захоўваюцца ў аддзеле рукапісаў ЛННБУ, трэба назваць навуковую работу (МВ-506) вядомага беларуска-ўкраінскага царкоўнага гісторыка, генеральнага пракуратара ордэна базыльян Ігната Кульчынскага (1694–1741), якога заслужана называюць «першым даследчыкам беларускіх старажытнасцей» [6]. Твор гэты называецца «**Трэці том разнастайных вынікаў бяссонных начэй, які ўтрымлівае натуральную філасофію, або фізіку, у двюх кнігах...**» («*Variarum lucubrationum tomus tertius claudens in se philosophiam naturalem seu physicam duobus libris...*») і ўяўляе сабою развагі аўтара над трактатамі Арыстоцеля «Фізіка» і «Пра неба».

Трэба сказаць, што многія філосафы і багасловы Сярэднявечча і Новага часу звярталіся да творчасці Арыстоцеля з мэтай інтэлектуальнага самаўдасканалення. І. Кульчынскі ўслед за старажытнагрэчаскім філосафам разважае над праблемамі першаматэрыі, бяскончасці, працягласці, часу, месца, руху, лёсу, выпадку і інш. Ён звяртаецца таксама да актуальных у той час пытанняў «пра неба, элементы і метэоры». Апавед будзецца ў жывой форме дыскусіі: задаецца пытанне, выказваюцца меркаванні, прыводзяцца аргументы...

Выяўленне гэтага помніка дазволіла нам аспрэчыць пашыраную ў літаратуры дату нараджэння І. Кульчынскага – 1707 г. [7]. Справа ў тым, што рукапіс МВ-506 датуецца 1723 г. і ў ім І. Кульчынскі называе сябе доктарам філасофіі і тэалогіі, а гэта было б немагчымым для 16-гадовага юнака. Помнік дазволіў укладніц звесткі пра маладыя гады аўтара, адкрыць некалькі невядомых

старонак з жыццяпісу нашага славутага земляка. Уладальніцкія пазнакі сведчаць, што рукапіс у 1728 г. быў перададзены аўтарам у Жыровіцкі манастыр і ў 1758 г. захоўваўся ў манастырскай бібліятэцы.

Мал. 3. Тытульны ліст рукапіснай кнігі І. Кульчынскага «Variarum lucubrationum...» (MB-506) з дароўным надпісам аўтара і жыровіцкімі бібліятэчнымі пазнакамі «P/96/45»

Папярэднікам І. Кульчынскага ў Рыме на пасадзе генеральнага пракуратара ордэна базыльян быў Бенедыкт Трулевіч. Менавіта ён адкрыў на сцяне рымскай рэзідэнцыі базыльян выяву Жыровіцкага абраза і прыклаў найвялікшыя намаганні для арганізацыі каранавання цудатворнага абраза ў Жыровічах. Пасля свайго вяртання ў Беларусь Б. Трулевіч стаў кансультарам ордэна базыльян і ігуменам Жыровіцкага манастыра. Менавіта пры яго ігуменстве ў 1730 г. адбылося каранаванне шанаванай іконы, якое стала адной з найбольш значных падзей у культурным жыцці Беларусі XVIII ст. Гэтым перыядам датуюцца і знойдзеныя намі ў Львове два рукапісныя творы Б. Трулевіча.

Першы з іх называецца «**Базыльянскія паводзіны, або Вельмі патрэбная манахам навука для добрага выхавання навіцыяў і выкладчыкаў ордэна Святога Васіля Вялікага...**» («ZACHOWANIE BAZYLIANSKIE Lub Nauka dla dobrego wychowania Nowicuszow, Y Professow, Zakonu S° Bazylego W° wielce potrzebna wszystkim zakonnikom...»; MB-299). Другі – «**Дарога на Нябёсы...**» («DROGA do NIEBA...»; MB-533). Кнігі ўключаюць духоўныя разважанні вопытнага манаха, якія, верагодна, планавалася апублікаваць. Часам іх напісання можна лічыць першую палову 1730-х гг. Датаваць помнікі дазваляюць прысвячэнні, змешчаныя ў кожным з твораў. «Дарога на Нябёсы...» мае прысвячэнне мінскаму старосце І. Завішу, які займаў названую пасаду ў 1720–1738 гг. [8]. «Базыльянскія паводзіны...» прысвечаны грэка-каталіцкаму мітрапаліту Афанасію Шаптыцкаму, які кіраваў царквою ў 1729–1745 (ці 1746) гг. Прысвячэнне мітрапаліту заслугоўвае асобнай увагі: яно прыводзіцца на тытульным лісце кнігі, а на адвароце тытула змешчаны выява герба А. Шаптыцкага і вершаваны панегірык на гэты герб. Такім чынам, Б. Трулевіч выступіў у гэтым творы яшчэ і як паэт.

Абодва рукапісы маюць уладальніцкія пазнакі Жыровіцкага манастыра, а карэнныя іх пераплётаў афарбаваны характэрнай шэра-блакітнай фарбай. Таму мы з упэўненасцю можам казаць, што першапачаткова яны захоўваліся ў Жыровічах.

Яшчэ адну групу духоўных твораў складаюць зборнікі правіл св. Васіля Вялікага, неабходныя для дзейнасці ўсяго грэка-каталіцкага манаства (арганізаванага на аснове Статута Васіля Вялікага). Прыкладамі такіх зводаў правіл з’яўляюцца тры кнігі са збо-

Мал. 4. Выва герба і панегірычнае прысвячэнне А. Шаптыцкаму ў рукапісе «DROGA do NIEBA...» (MB-299)

раў ЛННБУ. Першая з іх – **Зборнік правіл і павучанняў св. Васіля Вялікага**, складзены згаданым вышэй **Я. Дубянецкім** (MB-309). Другая – **Зборнік правіл св. Васіля Вялікага**, сабраных базыльянкай **Канстанцыяй Яленскай** у 1743 г. у Вільні для ўжытку манах ордэна базыльян (MB-286). Трэці твор – **Апісанне жыцця і ўчынкаў св. Васіля Вялікага** – складзена ў 1711 г. у

Барунскім манастыры і перададзены ў дар жаночаму манастыру Св. Духа ў Мінску (МВ-381).

З Жыровічамі сваім паходжаннем можа быць звязаны **Зборнік медытацый для навіцятау**, складзены **Іосіфам Пяткевічам** (МВ-270). Як вядома, Іосіф Пяткевіч (1630-я – 1708) быў рэктарам базыльянскай рэзідэнцыі ў Рыме (з 1663 г.), у 1666–1669 гг. – пракуратарам ордэна базыльян, пазней, вярнуўшыся на радзіму, ён быў жыровіцкім і быценскім ігуменам, саветнікам ордэна і прапаведнікам. У 1686–1690 гг. ён займаў найвышэйшую ў структуры ордэна базыльян пасаду протаархімандрыта (генерала) ордэна. Вядомы ён таксама сваёй літаратурнай дзейнасцю. Маскоўскі даследчык Ю. Лабынцаў назваў яго «адным з самых выбітных беларускіх пісьменнікаў XVII – пачатку XVIII ст.» [9]. І. Пяткевіч з’яўляецца аўтарам «аднаго з самых арыгінальных помнікаў беларускай агіяграфіі» – жыцця св. Ануфрыя, выдадзенага ў 1686 г. на польскай мове ў Вільні, а праз дзесяць гадоў – на царкоўнаславянскай у Супраслі пад назвай «Житіе Пр[епод]об[ного] отца н[а]ш[его] Великаго ОНУФРІЯ царевича перскаго Пустинножителя...» [10]. Ён таксама напісаў на польскай, лацінскай, царкоўнаславянскай і «простай» мовах шэраг маральна-этычных, павучальных, агіяграфічных і іншых твораў, большасць з якіх не друкавалася [11]. Адным з такіх твораў з’яўляецца названы зборнік медытацый. Яго падрабязнае вывучэнне дазволіць больш глыбока зразумець характар літаратурнага працэсу ў краі, спецыфіку рэлігійнага светаадчування ў базыльянскім асяроддзі, сутнасць метадаў хрысціянскага выхавання ў базыльянскіх манастырах Беларусі.

Трэба сказаць, што падобныя зборнікі медытацый былі досыць пашыранымі ў асяроддзі грэка-каталіцкага манаства. Гэта пацвярджаецца іншымі дакументальнымі помнікамі са збораў ЛННБУ. Напрыклад, пад шыфрам МВ-300 захоўваецца зборнік медытацый, манаскіх правіл і тлумачэнняў да іх **Лаўрэнція Білецкага**, вікарыя Віленскага канвента базыльян, – «**Nauka Krótka o Modlitwie Umysłowej**» (1746 г.).

Некалькі твораў духоўнага зместу са збораў ЛННБУ сваім паходжаннем звязаны са славутым Супрасльскім манастыром. Найперш увагу прыцягвае рукапісны канвалют з дзвюх кніг²,

---

² Два самастойныя творы ў адным пераплёце.

напісаных у Супраслі ў 1707–1708 гг. і прызначаных для духоўных разважанняў і малітваў (МБ-152). Першы твор называецца «**Ясная зара, якая асвятляе свет святлом евангельскіх променияў і людзей траякага стану – духоўнага, свецкага і законнага – вядзе да хрысціянскай дасканаласці, пэўнай асобай ордэна Святога Васіля паводле ўзораў Грэчаскай Царквы прадстаўленая і свету паказаная ў 1708 годзе ў Супраслі**» («*ZORZA IASNA Swiat Ewangelskich promieni Swiatłem OSWIECAIĄCA Lvdzi troiakiiego Stanu. Dvchownego Swieckiego. y Zakonnego. do doskonałości Chrzescianskiey WIODĄCA Przez pewną Osobe Bazylego S°. Zakonu. według porządku Cerkwie Greckiey na widok. WYSTAWIONA Y POKAZANA Swiatu. 1708. W Supraslu*»).

Гэты твор духоўнага зместу быў прызначаны для «набожнага чытача»: «Гэта кніга вядзе цябе да закапанага на год скарбу, гэта значыць да схаванай у Евангеллі Хрыстовай навукі, да жывой веры, моцнай надзеі і гарачай любові да Бога і бліжняга. Гэта кніга правядзе цябе да выкаранення грэшных праступкаў, далучэння цнотаў да чыстага сумлення і набыцця добрых звычаяў...» (арк. 1). Як бачна з гэтага перакладзенага на беларускую мову кароткага фрагмента, твор напісаны вытанчанай мастацкай мовай, з ужываннем разнастайных моўных сродкаў.

Структурна «*Zorza iasna...*» ўяўляе сабою даволі добра арганізаваную працу. Пачынае кнігу змястоўны тытульны ліст, на адвароце якога ў якасці эпіграфа прыведзены шэраг цытат са Святога Пісання і прамой розных святых адносна каштоўнасці малітваў і духоўных разважанняў. Далей змешчана вялікая прадмова «Да чытача», у якой апісана структура працы з удакладненнем яе прызначэння і выкладам шматлікіх парад чытачу. Затым ідуць уласна духоўныя разважання, прымеркаваныя да гадавога цыкла свят хрысціянскага календара. Прычым яны падзелены на дзве часткі. Першая ўключае рухомыя святы (святы, залежныя ад Вялікадня), а другая – нерухомыя (фіксаваныя па днях кожнага месяца). Другая частка мае свой уласны тытульны ліст (на якім пазначаны іншы час стварэння – 7 снежня 1707 г.) і, што варта адзначыць, уключае разважання з нагоды свята пакутніка Язафата (Кунцэвіча). Завяршаецца кніга алфавітным паказальнікам артыкулаў і падрабязным выкладам зместу.

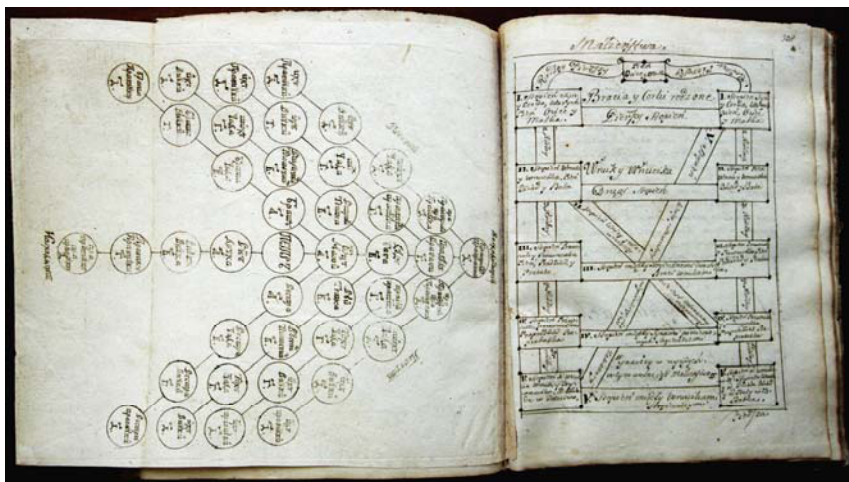
Здзіўляе метадычнасць, з якой прapісаны ўсе дзеянні, неабходныя для стварэння аптымальных умоў для духоўных разважанняў: «Ёсць чатыры часткі гэтых разважанняў: першая – падрыхтоўка, другая – рэпрэзентацыя, або станаўленне, трэцяя – увага, чацвёртая – размова, або просьба. Першая частка – падрыхтоўка сябе да прадпрынятай працы – ёсць далёкая і блізная. Далёкая падрыхтоўка вучыць, як трэба трымацца ўвечары перад сном, калі хочаш медытаваць раніцай (бо гэта найбольш спрыяльны час). Найперш тады трэба знайсці матэрыял і добра прачытаць пра тое, пра што назаўтра будзеш разважаць. Таксама прагнаць прэч з галавы ўсе перашкоды і старанні, каб назаўтра мець вольную размову з Богам і выбраць зручныя для таго час і месца. Блізная ж падрыхтоўка вучыць таму, каб хутка ўзняцца, выбраўшыся рана, і думаць пра пункты, нібы Бог заклікае цябе на размову з Сабою, акрапіць сябе асвечанай вадою, перахрысціцца, папрасіць Бога аб дапамозе, прамаўляючы “Ойча наш...” або малітву да Святога Духа» (арк. 2 адв. – 3 адв.).

У адным томе з «Zorzą iasną...» запісаны меншыя па памеры творы, падобныя па тэматыцы. Па сутнасці, ён з’яўляецца працягам першага. Гэта праца мае назву «Святло, якое паказвае дарогу да капланскага стану, асвятляе тых, хто паводле ўласнага паклікання хочуць належна і дасканала служыць Богу, запаленае пасля васьмідзённых разважанняў стараннем пэўнай асобы закону святога Васіля Вялікага для большай карысці пажытку верных Хрыстовых» («SWIATŁO Do Kapłanskiego Stanu drogę POKAZWIĄCE Tych, którzy według Powołania chcą, swego, Bogu nalezycie u doskonale sluzyc. OSWIECAIĄCE Przez Osmdniowe Rozmyślania. Staraniem niektorej Osoby Zakonnej Reguły Ste^o Bazylego Wielkiego ku wiernych CHRYSYTVSOWYCH większemu pożytkowi. ZAPALONE 1708. W Supraslu»). Як бачна са змястоўнай назвы, у дадзеным творы змешчаны падзённые разважанні для тых, хто жадаюць стаць грэка-каталіцкімі капланамі. Тут маюцца разважанні пра пакліканне да капланскага стану, капланскую ўладу, сілу адпушчэння грахоў, капланскую навуку, павіннасці, справядлівасць, цноты, шанаванне, раздачу двух таінстваў – еўхарыстыі і пакаяння, пра бласлаўлены стан на небе і інш.

Для нас у названых двух творах цікавага вельмі шмат. Гэта амаль невядомыя беларускія літаратурныя помнікі пачатку XVIII ст.,

якія сваім бытаваннем цесна звязаны з двума найбуйнейшымі грэка-каталіцкімі манастырамі Беларусі – Віленскім і Жыровіцкім. Яны адлюстроўваюць характар асветніцка-педагагічнай працы ў беларускіх манастырах і асаблівасці духоўнага светаўспрыняцця іх насельнікаў. Вялікую цікавасць таксама ўяўляе скураны пераплёт мясцовага паходжання з цясненнем расліннага арнаменту (беларускія пераплёты амаль не даследаваны).

Яшчэ адзін рукапісны помнік з фондаў ЛННБУ, таксама напісаны ў XVIII ст. у Супрасльскім манастыры, – гэта твор манаха-базыльяніна **Дзмітрыя Занкевіча «Правадыр малых»** («Wodz malutkich», MB-714). Ён уяўляе сабою зборнік духоўных павучанняў па ўсіх пытаннях веры, царкоўнага жыцця, хрысціянскіх традыцый. Напрыклад, першы раздзел называецца «Пра каталіцкую веру» і апавядае пра Бога, Найсвяцейшае Божае Імя, прыроду Бога, адзінства Божае, ухваленне Бога адзінага і трыадзінага, імя хрысціянскае і павіннасці хрысціяніна і г. д. Такім чынам, мы маем справу з аб'ёмным творам дыдактычнага характару для маладых хрысціян, якія жадаюць больш дазнацца пра сваю веру. Змест і форма прадстаўлення матэрыялу дазваляюць назваць яго катэхізісам.

Мал. 6. Разварот з рукапісу «Wodz malutkich» (MB-714)

Цікавым з’яўляецца ўключэнне ў склад польскамоўнай кнігі раздзела (не самастойнага твора) на старабеларускай мове («поруску»). Ён (арк. 321–328) называецца «Глава о Наоуце Хр[ис]тианской». Гэты раздзел, як і ўся кніга, пабудаваны ў форме пытанняў іерэя і адказаў на іх па ўсіх асноўных пытаннях хрысціянскага веравызнання. Напрыклад, на пытанне іерэя, ці шмат існуе заповедзяў і якія яны, даецца адказ, што існуе дзесяць заповедзяў, якія далей пералічваюцца. Важна адзначыць, што структура (падзел і нумарацыя) заповедзяў адпавядае не праваслаўнай традыцыі, а каталіцкай (хаця звычайна грэка-каталіцкая царква ў структуры Дэкалогу прытрымліваецца праваслаўнага падзелу заповедзяў). Скарочаны (адносна фармулёвак у Бібліі) тэкст заповедзяў таксама сведчыць пра сувязь з каталіцкімі катэхізісамі. Варта толькі параўнаць тэкст першай заповедзі: у царкоўнаславянскім варыянце Бібліі (Кніга Другога Закону, 5:7) – «да не будут тебе бози инии пред лицемь моим», у польскіх катэхізісах – «Nie będziesz miał bogów cudzych przede mną» і ў супрасельскім рукапісе, які разглядаем, – «Не будеш мети чужих боговъ передо мною» (арк. 325). Яшчэ менш фармулёўка з рукапісу падобна на фармулёўкі праваслаўных катэхізісаў (напрыклад, «Катэхізіс» Л. Зізання), якія прыводзяць тэкст Дэкалогу па кнізе Выхад, 20:2–17: «...аз есмь господь бог твой, изведый тя от земли египетския, от дому работы, да не будут тебе бози инии разве мене». Верагодна, Дз. Занкевіч, пішучы свой катэхізіс, працаваў з работамі каталіцкіх аўтараў.

Бібліятэчныя пазнакі (пячаткі) сведчаць пра знаходжанне рукапісу ў бібліятэцы Крэхаўскага манастыра базыльян. Вядома, што гэты даволі вялікі манастыр на Львоўшчыне, які з 1721 г. належаў базыльянам, валодаў значнай бібліятэкай (у 1840 г. яна налічвала 396 рукапісаў і друкаваных кніг, а таксама шэраг каштоўных архіўных дакументаў [12]). У XIX–XX стст. многія помнікі з крэхаўскіх збораў разышліся па іншых калекцыях. У 1949 г. (пры савецкай уладзе) манастыр быў закрыты (у 1990 г. адноўлены). Верагодна, у гэты час рукапіс трапіў у Львоўскі базыльянскі манастыр, а ў хуткім часе – у ЛННБУ.

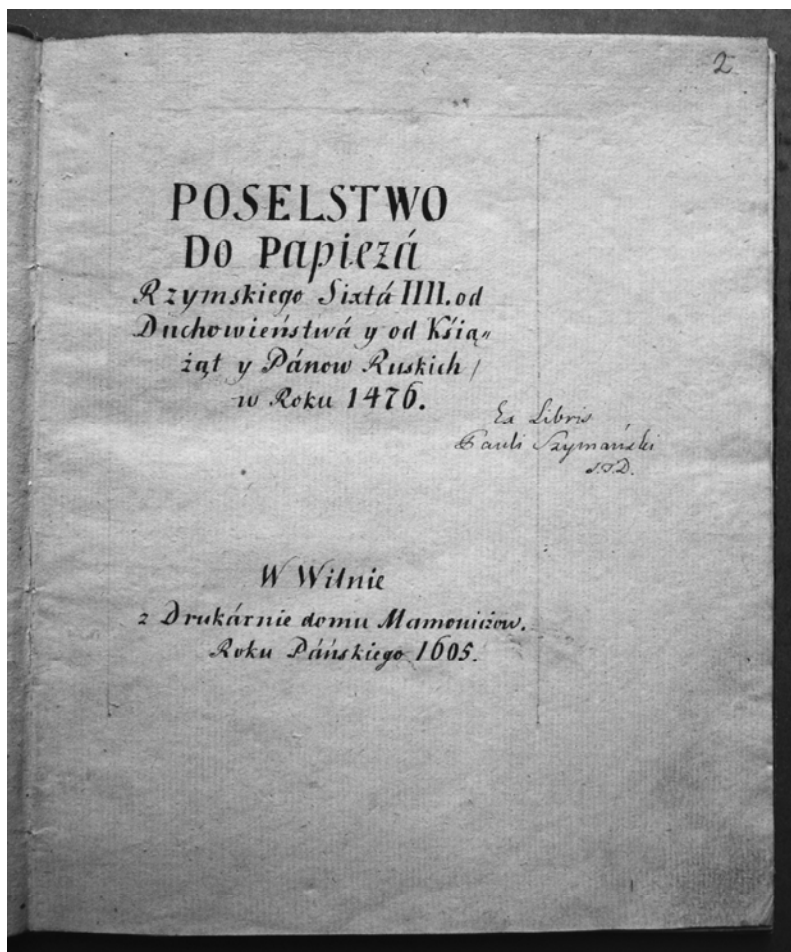
Асобную групу дакументальных помнікаў, звязаных з дзейнасцю грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі, складаюць рукапісныя копіі вядомых друкаваных грэка-каталіцкіх выданняў. У першую чаргу хацелася б назваць рукапісную копію (МВ-171) выдання

Іпація Пацея «Пасольства да папы рымскага Сікста IV ад духавенства і ад князеў і паноў рускіх у 1476 годзе» («POSELSTWO Do Papieza Rzymskiego Sixta III. od Duchowieństwa u od Książąt i Panow Ruskich w Roku 1476»).

Кніга І. Пацея, якая была выдадзена на старабеларускай і польскай мовах у 1605 г. у віленскай друкарні Мамонічаў, з’яўляецца адным з важнейшых выданняў часоў міжканфесіяльнай палемікі канца XVI – пачатку XVII ст. Яна зафіксавала зварот да папы рымскага 16 найбольш аўтарытэтных царкоўных і свецкіх дзеячаў таго часу: мітрапаліта, архімандрытаў найбуйнейшых у ВКЛ манастыроў, князеў і шэрага іншых вельмі прадстаўнічых асоб. Аўтары гэтага звароту (т. зв. «Эпістоліі») даказваюць, што яны належаць да той жа царквы, што і сам папа, паказваюць адзінства веры, святых таінстваў, сцвярджаюць, што яны жывуць у адпаведнасці з сямю ўсяленскімі саборамі, а таксама ўхваляюць восьмы – Фларэнтыйскі 1439 г. Больш таго, яны падкрэсліваюць, што прызнаюць папу найвышэйшым пастырам, пастаўленым на кіраванне царквою самім Хрыстом, а таксама прызнаюць паходжанне Святога Духа не толькі ад Айца, але і ад Сына.

Гэты дакумент быў знойдзены І. Пацеем у старажытнай царкве ў Крэве і стаў важнай падставай для абгрунтавання спрадвечных сувязей Беларусі з каталіцкім Захадам. Сапраўднасць граматы, пацверджаная даследаваннямі сучасных аўтараў [13], выклікала недавер у сучаснікаў І. Пацея. У выніку названая і іншыя работы І. Пацея актыўна знішчаліся і ўжо ў XIX ст. лічыліся бібліяграфічнай рэдкасцю. Вядомаму польскаму бібліёграфу К. Эстрайхеру быў вядомы толькі адзін экзэмпляр гэтага выдання, які захоўваўся ў бібліятэцы Красінскіх у Варшаве. На сёння не вядома ні аднаго асобніка выдання на старабеларускай мове і толькі некалькі дэфектных экзэмпляраў на польскай [14].

Верагодна, па прычыне рэдкасці, а таксама вялікай цікавасці да яго каштоўны помнік старажытнага пісьменства ў 1830 г. быў перапісаны, як мяркуецца, Паўлам Шыманскім (1782–1852). Пра гэта сведчыць экслібрыс на тытульным лісце рукапісу і тлумачэнні перапісчыка (падпісаныя «X[iadz] P[awel] S[zumański]») на апошніх аркушах: «Терапісаў у Варшаве года 1830, месяца студзеня, старанна захоўваючы колькасць старонак, вершаў і нават сілаб у кожным вершы, як і ўсялякія коскі, кропкі, памылкі, сло-

Мал. 7. Тытульны ліст копіі кнігі І. Паця «POSELSTWO Do Papieža Rzymskiego Sixta III...» з экслібрысам Паўла Шыманскага (МБ-171)

вам, усе асабліваці друкаванага экзэмпляра...» (арк. 42). Такім чынам, бачна, што перапісчык падышоў да справы як сапраўдны навуковец-археограф. Трэба сказаць, што П. Шыманскі якраз і быў навукоўцам. Будучы манахам-базыльянінам, ён атрымаў добрую адукацыю ў розных навучальных установах у Белай Падляскай, Янаве Падляскім, Замосці, Вене. У 1807 г. быў высвечаны

на грэка-каталіцкага каплана. З 1809 г. у якасці прафесара выкладаў у Холмскай семіраныі, з 1817 г. – у Варшаўскім універсітэце, потым – у Галоўнай семінарыі, Каталіцкай духоўнай акадэміі ў Варшаве і інш. П. Шыманскі напісаў шэраг навуковых прац, быў вядомым бібліяфілам, сабраў багатую калекцыю рукапісаў, якімі карысталіся і пасля яго смерці [15].

У сваім каментарыі П. Шыманскі апісвае спецыфіку шрыфтоў, пазнейшых пазнак (падкрэсліванняў, дапісак, каментарыяў і інш.). Ён таксама паведамляе пра продаж арыгінала, з якога была зроблена копія, на аўкцыёне вядомаму бібліяфілу графу Канстанціну Свідзінскаму. Калі апошні памёр, яго зборы некаторы час блукалі між уладальнікамі, а потым трапілі ў бібліятэку Красінскіх у Варшаве [16]. Гэты экзэмпляр і быў вядомы К. Эстрайхеру. Трэба таксама адзначыць, што ў часы Другой сусветнай вайны пераважная большасць фондаў бібліятэкі Красінскіх загінупа [17]. Таму зробленая ў 1830 г. копія і каментарыі П. Шыманскага набываюць яшчэ большую каштоўнасць.

Вядома, што пасля смерці П. Шыманскага яго кнігазбор апынуўся ў грэка-каталіцкай духоўнай семінарыі ў Холме, адкуль мог трапіць у бібліятэку львоўскіх базыльян [18]. Трэба сказаць, што гэты рукапісны спіс быў невядомы беларускім даследчыкам [19].

Яшчэ адным прыкладам рукапіснай копіі вядомага друкаванага грэка-каталіцкага выдання з’яўляецца пераклад на польскую мову працы грэка-каталіцкага мітрапаліта **Льва Кішкі «Собрание припадков краткое...» (Супрасль, 1722)**. Рукапісная польскамоўная копія (МВ-538) была выканана ў 1748 г. у Загароўскім манастыры на Валыні і налічвае 214 аркушаў (у друкаваным арыгінале – 159). Неабходна сказаць, што «Собрание припадков краткое...», выпушчанае пасля ключавога ў гісторыі грэка-каталіцкай царквы Замойскага сабора 1720 г., уяўляла сабою неабходнае кожнаму грэка-каталіцкаму святару настаўленне па кананічным праве, якое дапамагала ва ўсіх сферах яго дзейнасці. Гэта кніга ўтрымлівала шэраг дакументаў па захаванню аднастайнасці грэка-каталіцкага набажэнства, яна з’яўлялася, па сутнасці, грэка-каталіцкім катэхізісам. Безумоўна, яе павінен быў мець кожны грэка-каталіцкі манастыр. У сувязі з гэтым цалкам натуральным выглядае перапісванне кнігі ў Загароўскім манастыры. Каб падкрэсліць значнасць гэтага выдання для айчыннай культуры, трэба таксама

сказаць, што яно з'яўляецца ці не адзіным за ўсё XVIII ст. надрукаваным на старабеларускай мове. Валынскі ж пераклад кнігі на польскую мову сведчыць пра характар моўных працэсаў у краі.

Некаторыя вядомыя працы перапісваліся часткова, з іх рабіліся выпіскі для канкрэтных патрэб. Напрыклад, на аснове папулярнай працы П. Меніці «Базыльянская школа» ў 1742 г. у Віленскім жаночым манастыры быў складзены **Зборнік пастаноў і правіл для сясцёр-манашак ордэна базыльян** (МВ-576).

У фондах ЛННБУ зберагаецца нямала дакументаў, якія дазваляюць прасачыць гісторыю асобных грэка-каталіцкіх храмаў і манастыроў Беларусі. Сярод іх можна назваць **Зборнік дакументаў у справе манастыра Святога Духа ў Вільні** (1614–1804 гг.; МВ-408), **Прывілей Жыгімонта III манастыру Святой Тройцы ў Вільні** (1614 г.; МВ-408/1^а), **Матэрыялы ў справе фундацыі архімандрыта Віленскага Свята-Траецкага базыльянскага манастыра Аляксея Дубовіча згаданаму манастыру** (1645–1654 гг.; МВ-413/2), **Інвентар нерухомай маёмасці Жыровіцкага манастыра, складзены ігуменам Бенедыктам Сенкевічам** (1707 г.; МВ-408/3^б), **Памінальнік з Праабражэнскай царквы г. Драгічына Гродзенскай губерні** (1714–1862 гг.; МВ-309), **Памінальнік царквы Барыса і Глеба ў Рэчыцы** (1714–1788 гг.; МВ-531), **Матэрыялы, звязаныя са з'ездам грэка-каталіцкіх епіскапаў у Вільні ў 1753 г.** (1755–1772 гг.; МВ-606), **Збор юрыдычных актаў, датычных Пінскага, Мінскага і іншых базыльянскіх манастыроў у Беларусі** (1662–1669 гг.; МВ-820), **Рэестр памерлых членаў ордэна базыльян Літоўскай правінцыі за 1747–1756 гг.** (МВ-530).

Некаторыя дакументы і зборнікі тычацца лёсу ўсёй царквы. Напрыклад, пад шыфрам МВ-367 захоўваецца **Зборнік пратаколаў і матэрыялаў генеральных кангрэгацый і капітул базыльян** (1617–1759 гг.). Кангрэгацыі (сходы кіраўніцтва ордэна) былі вышэйшай заканадаўчай уладай манахаў-базыльян. На іх павінны былі прысутнічаць мітрапаліт грэка-каталіцкай царквы, протаархімандрыт, вышэйшыя іерархі, настояцелі манастыроў, выбраныя прадстаўнікі ад кожнага манастыра. Кангрэгацыі склікаліся не радзей чым раз у чатыры гады ў буйным манастыры (найчасцей у Наваградку, Жыровічах і Вільні) [20] для вырашэння важнейшых пытанняў, звязаных з дзейнасцю ордэна: выбар протаархімандры-

та, упарадкаванне царкоўнай іерархіі, змены ў манаскім жыцці, збор падаткаў і інш. Рашэнні кангрэгацый былі асновай для рэгламентацыі дзейнасці кожнага базыльянскага манастыра ў прыватнасці і ордэна базыльян наогул. Таму трэба думаць, што яны шматразова перапісваліся і захоўваліся ў многіх манастырах. У прыватнасці, добра вядома, што ў Жыровіцкім манастыры базыльян захоўваліся матэрыялы (пратаколы і рашэнні) кангрэгацый з 1617 па 1709 г. У 1900 г. яны былі апублікаваны ў 12-м томе «Археаграфічнага зборніка». Яшчэ адзін зборнік рашэнняў базыльянскіх кангрэгацый з 1617 па 1726 г. быў складзены ўжо згаданым царкоўным гісторыкам Ігнатам Кульчынскім [21]. Кожны з гэтых спісаў вызначаецца непаўторным характарам і ўяўляе сабою бяспэчэнную каштоўнасць для сучасных даследчыкаў.

Яшчэ адзін вельмі цікавы дакумент з гісторыі грэка-каталіцкай царквы захоўваецца пад шыфрам МВ-633/19. Гэта **Заява, пададзеная ад імя вернікаў грэка-каталіцкага веравызнання групай святароў [полацкаму граданачальніку], пра ўціск і абмежаванне свабоды іх веравызнання з боку ўлады з просьбай перадаць іх пазіцыю расійскаму імператару**. Разам з названым дакументам захоўваецца просьба неўстаноўленай асобы (прадстаўніка той жа групы) да полацкай грэка-каталіцкай кансісторыі правесці законнае расследаванне справы падання заявы імператару ў сувязі з пераследаваннем падаўцы гэтай заявы.

Справа датуецца 1839 г., г. зн. годам, калі на тэрыторыі Беларусі было адменена дзеянне Берасцейскай уніі. Як вядома, рэформы па пераводу грэка-католікаў у праваслаўе праводзіліся з прымяненнем неправавых метадаў, часта пад ціскам і з выкарыстаннем сілы, што адлюстравана не толькі ў шматлікіх архіўных дакументах і гістарычных даследаваннях, але і ў мастацкай літаратуры (напрыклад, у «Хрэсьбінах Мацюка» Ф. Багушэвіча і «Мужыцкай праўдзе» К. Каліноўскага). Такія меры не маглі не выклікаць у беларускага насельніцтва і святарства супраціўлення. Апрача народных выступленняў былі таксама і спробы вырашэння праблемы ў прававым полі. Вядомы два выступленні з падобнымі зваротамі-петыцыямі да імператара ўвосень 1838 г.: адно ад 111 святароў, удзельнікаў сходу ў в. Царкаўляны Дзісенскага павета, другое ад 15 святароў з Беластоцкай вобласці [22]. Названая заява са справы МВ-633/19 уяўляе сабою чарговую спробу

грэка-каталіцкага духавенства вырашыць праблему канфесійнага прыгнёту цывілізаваным шляхам – праз зварот да дзеючага заканадаўства. Аднак добра вядома, што такія захады вынікаў не далі: святароў, якія складалі зварот, звальнялі з прыходаў, ссылалі ў блізкія і аддаленыя манастыры імперыі «для выпраўлення».

Вялікую каштоўнасць маюць таксама такія дакументальныя помнікі, як **Запавет мітрапаліта Рафаіла Корсака (МВ-411)** і іншыя дакументы з надзвычай багатага на беларускі матэрыял фонду базыльянскага манастыра ў Львове.

Безумоўна, дакументальныя помнікі, звязаныя з дзейнасцю грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі, захоўваюцца ў ЛННБУ не толькі ў фондзе «МВ», але і ў іншых фондах. У якасці прыкладу можна прывесці яшчэ адну калекцыю – **«Фонд Асалінскіх»**, – якая была сфарміравана на аснове часткі збораў колішняга Нацыянальнага інстытута імя Асалінскіх у Львове (Zakład narodowy im. Ossolińskich).

Вельмі цікавым помнікам старабеларускай літаратуры, які захоўваецца ў гэтым фондзе (спр. 6278/1), з’яўляецца зборнік **«Дыялогі і інтэрмедыі школ айцоў базыльян у Жыровічах і Бучачы. 1751»** («Dialogi i intermedia szkół OO. Bazylianów w Żyrowicach i Buczacz 1751»). На 98 старонках гэтага рукапісу змешчаны шэраг драматычных твораў, якія ў XVIII ст. ставіліся на сцэнах базыльянскіх школьных тэатраў. Каштоўнасць помніка падкрэсліваецца тым фактам, што ў ім зафіксаваны адзін з нешматлікіх літаратурных твораў XVIII ст. на старабеларускай мове – жыровіцкая інтэрмедыя «Сляпы, кульгавы, потым пан і селянін» (с. 78–80). У ёй дзеючымі асобамі з’яўляюцца пан, які размаўляе па-польску, і селянін, роднай мовай для якога з’яўляецца беларуская. Больш таго, гэты помнік – адзін з першых твораў, што прапагандаваў ідэалогію новай эпохі – Асветніцтва, прынцыпы роўнасці і братэрства ўсіх сацыяльных саслоўяў. Дзякуючы гэтаму названы літаратурны твор быў заўважаны айчыннымі даследчыкамі [23].

Многія не разгледжаныя ў дадзеным артыкуле дакументальныя помнікі з фондаў ЛННБУ выклікаюць вялікую цікавасць. Іх глыбокае даследаванне яшчэ чакае свайго часу.

Вялікая колькасць надзвычай каштоўных помнікаў, сваім стварэннем ці бытаваннем звязаных з дзейнасцю грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі, захоўваецца сёння ў львоўскіх архівах і музе-

[illegible]

112

Так, фонды Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Украіны ў Львове актыўна выкарыстоўваюцца айчыннымі навукоўцамі пры даследаванні гісторыка-культурных і гісторыка-канфесійных праблем. Больш таго, С.І. Паўловіч і Т.М. Мальцава падрыхтавалі да друку і выдалі ў 2001 г. даведнік «Архіў уніяцкіх мітрапалітаў: дакументы да гісторыі царквы ў Беларусі XVI–XX стст. у фондах гістарычных архіваў Украіны»[24]. У гэтым даведніку асноўная ўвага нададзена названаму архіву, бо, як вядома, менавіта ў ім захоўваецца найбольшая колькасць дакументаў, звязаных з дзейнасцю грэка-каталіцкай царквы. Мы ж звернем увагу на тыя дакументальныя помнікі, у якіх апісаны стан культурнай спадчыны царквы, адлюстраваны яе лёс.

У гэтым плане найбольшую каштоўнасць мае **фонд 201 «Львоўская грэка-каталіцкая мітрапаліцкая кансісторыя», вопіс 4**. Пасля ліквідацыі уніі многія прадстаўнікі грэка-каталіцкага духавенства эмігрыравалі ў Заходнюю Украіну, дзе царква працягвала сваё існаванне. Верагодна, разам з духавенствам былі перавезены і шматлікія архіўныя дакументы з беларускіх грэка-каталіцкіх цэркваў і манастыроў. Цэнтрам канцэнтравання помнікаў даўніны ў Заходняй Украіне быў Львоў. Таму цалкам зразумела, чаму львоўскія зборы (у прыватнасці названы фонд) вызначаюцца такім багаццем беларускага матэрыялу.

У ім мы знаходзім шматлікія дакументы па гісторыі грэка-каталіцкіх храмаў у гарадах Пінску (спр. 83), Берасці (спр. 98, 123, 124, 223а, 246а, 246б), Ляхавічах (спр. 99), Слоніме (спр. 496), Бельску (спр. 570а, 1891), Гомелі (спр. 580), Вілейцы (спр. 625), Браславе (спр. 743), Дзятлавічах (спр. 744), Пружанах (спр. 745), Бярозе-Картузскай (спр. 832), Камянцы (спр. 845), Янаве (спр. 881), Ваўкавыску (спр. 893), Валожыне (спр. 1226), Смаргоні (спр. 1227), Скідзелі (спр. 1257), вёсках Валавель Кобрынскага пав. (спр. 68), Гарадзілава Мінскага ваяв. (спр. 90), Токары (спр. 100), Пашукі Берасцейскага ваяв. (спр. 149), Віжкі Берасцейскага дэканата (спр. 171), Рускае Сяло Ашмянскага пав. (спр. 225), Якіціна Ашмянскага пав. (спр. 244), Гміна Пінскага пав. (спр. 259, 259а), Губін Гарадзенскага пав. (спр. 291), Хараша Слонімскага пав. (спр. 322), Валанаў Берасцейскага дэканата (спр. 325), Краснае Сяло Мінскага ваяв. (спр. 326), Снітаў Янаўскага дэканата (спр. 396), Ілья Віленскага дэканата (спр. 446), Гутава Пінскага

пав. (спр. 508), Святыня Ваўкавыскага дэканата (спр. 509), Высокае (спр. 514), Хаціслаў Кобрынскага пав. (спр. 516), Хорава Пружанскага дэканата (спр. 534), Лышчыца Берасцейскага пав. (спр. 570), Горкі Слонімскага пав. (спр. 576), Гарадок Драгічынскага пав. (спр. 577), Груздаў Мінскага ваяв. (спр. 591), Цяляцічы Берасцейскага дэканата (спр. 584), Кругель Берасцейскага ваяв. (спр. 610), Казлоўшчына Слонімскага дэканата (спр. 658), Хожава Мінскага дэканата (спр. 665), Крайск Мінскага ваяв. (спр. 674), Палачаны Ашмянскага дэканата (спр. 675), Сынкавічы Слонімскага дэканата (спр. 684), Латыголь (спр. 715), Шарашова Пружанскага пав. (спр. 1191) і інш.

Не менш звестак можна знайсці пра стан і гісторыю грэка-каталіцкіх манастыроў у Мінску (спр. 35, 271), Горадні (спр. 218, 2809, 2810, 2907), Кобрыне (спр. 280), Паставах (спр. 292, 563), Антопалі (спр. 553, 571, 1789–1791, 1896, 2398), Вільні (спр. 572, 1408–1410), Ракаве (спр. 698), Барунах (спр. 835, 2021), Драгічыне (спр. 1302), Пінску (спр. 1423), Быцені (спр. 1474), Паддубіцы (спр. 1619), Новым Двары (спр. 1620а), Суткаве (спр. 1938, 1961, 1962), Жыровічах (спр. 2811) і інш. У архіве таксама захоўваюцца пералік базыльянскіх манастыроў на тэрыторыі Рэчы Паспалітай (спр. 1060), спіс базыльянскіх манастыроў у Віленскім павеце (спр. 518), дакументы пра стан базыльянскіх манастыроў (спр. 719) і інш.

Больш падрабязныя звесткі ўтрымліваюць інвентарныя апісанні грэка-каталіцкіх цэркваў і манастыроў у Страдчы (спр. 528), Антопалі (спр. 539), Кустыні (спр. 677), Рагачове (спр. 1280), Браславе (спр. 1361), Вільні (спр. 1408–1410) і інш. Некаторыя справы носяць комплексны характар. Напрыклад, інвентарныя вопісы рухомай і нерухомай маёмасці і акты абследавання розных базыльянскіх манастыроў (спр. 613). Інвентары часта захоўваюць звесткі пра архітэктурнае аблічча храмаў і царкоўных пабудов, апісваюць абразы, скульптуру, царкоўнае начынне, кнігазборы і інш. Падобны характар маюць і вопісы рэчаў. Як прыклады, спіс рэчаў, вывезеных з Кобрынскага манастыра (спр. 693), звесткі пра маёмасць царквы ў мястэчку Альбяны Слонімскага пав. (спр. 1347), акты абследавання стану цэркваў Брэсцкай епархіі (спр. 1422), планы царкоўных будынкаў (спр. 1680), рээстр дакументаў базыльянскіх манастыроў (спр. 1805).

Як вядома, пасля далучэння беларускіх зямель да Расійскай імперыі архітэктурны выгляд і ўнутранае ўбранства грэка-каталіцкіх храмаў упершыню пачалі рэгламентавацца дзяржавай. Пра гэта сведчаць сабраныя разам копіі распараджэнняў Кацярыны II, Паўла I і Аляксандра I аб уладкаванні грэка- і рымска-каталіцкіх цэркваў на тэрыторыі Расіі (1795–1807 гг.; спр. 1452).

У некаторай ступені па дакументах фонду 201 можна прасачыць характар адукацыйнай дзейнасці грэка-каталіцкай царквы. Напрыклад, у складзе асобных спраў адлюстравана гісторыя і дзейнасць духоўных семінарыяў у Вільні (спр. 203) і Берасці (спр. 1903), Жыровіцкага духоўнага вучылішча (спр. 919), Барунскага вучылішча (спр. 2249), школ Барунскага пав. (спр. 1680а), школ Антопальскага дэканата (спр. 2174).

З дапамогай дакументаў фонду можна атрымаць пэўнае ўяўленне і пра музычную культуру грэка-каталіцкай царквы. Так, у калекцыі захоўваюцца тэксты рэлігійных песень XVIII ст. і іх нотныя запісы (спр. 427). Асобныя дакументы зафіксавалі развіццё грэка-каталіцкай абраднасці. Напрыклад, справа 720 утрымлівае патрабаванні грэка-каталіцкіх епіскапаў да парадку змены абраднасці, а справа 1928 – указанні мінскага епіскапа Я. Дзядзеркі аб парадку правядзення набажэнстваў.

Безумоўную каштоўнасць уяўляюць помнікі палемічнай літаратуры. Напрыклад, у фондзе 201 захоўваюцца ананімны рукапісны твор «Пра мудрасць палякаў супрацьнастроеных рускаму народу і ўсяму чалавецтву» (1717 г.; спр. 536) і выпісы з вядомага палемічнага сачынення «Апакрысіс» (спр. 1023).

Асобную групу дакументальных помнікаў складаюць справы асабістага паходжання. У названым фондзе захоўваюцца каштоўныя для сучасных даследчыкаў асабістыя дакументы Іпація Пацея (спр. 103) – вядомага царкоўнага дзеяча, мітрапаліта грэка-каталіцкай царквы, аднаго з ініцыятараў Брэсцкай уніі 1596 г. У справе № 421 захоўваецца рукапіс яшчэ аднаго грэка-каталіцкага мітрапаліта і не менш вядомага царкоўнага дзеяча, ініцыятара Замойскага сабора 1720 г. Льва Кішкі. У складзе гэтага рукапісу змешчаны выпісы з твораў грэчаскіх і лацінамоўных аўтараў, якія маюць дачыненне да гісторыі Русі і рускай царквы (Кіеўскай мітраполіі). Некаторую цікавасць уяўляюць таксама пасланні полацкага архімандрыта Фларыяна Грабніцкага (спр. 734) і полацкіх

архіепіскапаў Я.Ю. Смагаржэўскага (спр. 888) і І. Лісоўскага (спр. 1730). Усе тры названыя асобы ў далейшым сталі вядомымі грэка-каталіцкімі мітрапалітамі.

У фондзе 201 захоўваюцца таксама дакументы, якія адлюстроўваюць важнейшыя падзеі з гісторыі царквы і самі з'яўляюцца помнікамі гісторыі. Сярод іх можна назваць копію акта Берасцейскай уніі (спр. 110). Такія дакументы самі па сабе з'яўляюцца помнікамі гісторыі.

Дакументы, у якіх адлюстравана культуратворчая дзейнасць грэка-каталіцкай царквы і яе культурная спадчына, прадстаўлены таксама і ў многіх іншых фондах архіва, значна менш знаёмых айчынным даследчыкам. Прычым гэтыя дакументы працягвалі паступаць у львоўскія зборы на працягу доўгага часу пасля ліквідацыі Берасцейскай уніі. Напрыклад, **фонд 200 «Жыровіцкае духоўнае вучылішча»** ўтрымлівае дакументы за 1808–1895 гг. Верагодна, дакументы гэтага фонду былі вывезены з Беларусі пасля 1895 г. Хача вядома, што пасля ліквідацыі уніі кніжныя і архіўныя зборы Жыровіцкага манастыра актыўна расцягваліся, а ў 1845 г. у час пераводу Літоўскай духоўнай семінарыі з Жыровіч у Вільню была перамешчана і асноўная частка бібліятэкі [25]. Верагодна, некаторыя беларускія зборы перадаваліся ў Львоў у пачатку XX ст. або ў міжваенны перыяд, калі праходзіла рэарганізацыя праваслаўных манастыроў Заходняй Беларусі.

У складзе гэтага фонду можна адшукаць, у прыватнасці, даклад Камісіі духоўных вучылішч імператару аб вылучэнні часткі даходаў цэркваў на ўтрыманне духоўных вучылішч і аб стварэнні на гэтыя сродкі бursy (1808–1823 гг.; спр. 1) і шматлікія дакументы пасляуніяцкага перыяду.

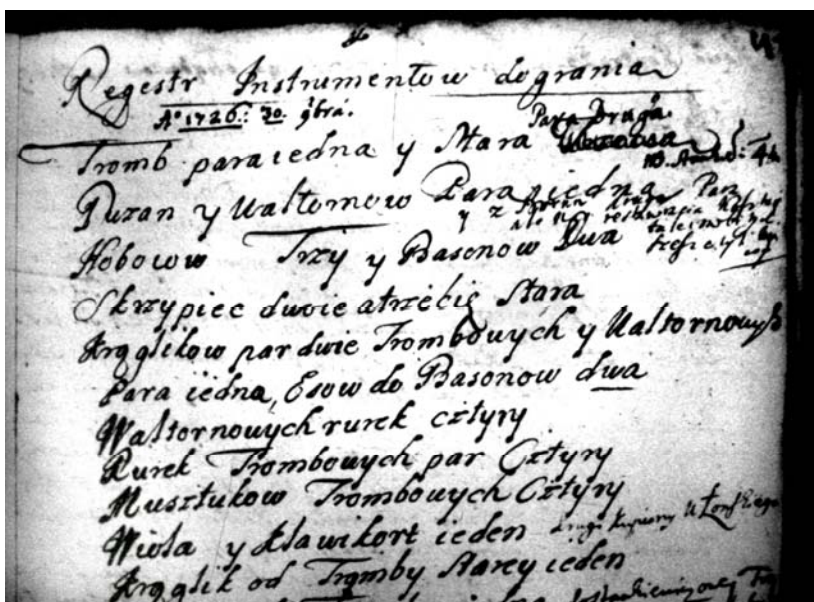
Вялікую каштоўнасць па сваёй напоўненасці беларускім матэрыялам мае **фонд 684 «Протаігуменат манастыроў ордэна Васіля Вялікага»**. У ім мы знаходзім дакументы пра знакамитага грэка-каталіцкага вучонага-лінгвіста М. Баброўскага (спр. 1714), матэрыялы па гісторыі ордэна базільян і ўсёй грэка-каталіцкай царквы (спр. 1702, 1838, 1840, 3280), інвентарныя вопісы і акты абследавання базільянскіх манастыроў у Беларусі (спр. 3283, 3284, 3288, 3289, 3291, 3293, 3294, 3388). Больш глыбокае даследаванне музычнай культуры ў грэка-каталіцкім асяроддзі можа быць здзейснена на падставе вывучэння такіх дакументаў, як

Рээстр музычных інструментаў Віленскага базыльянскага манастыра («Regestr Instrumentow do grania...») і кантракты манастыра з дырыжорамі аркестраў (спр. 3290).

Рээстр музычных інструментаў Віленскага базыльянскага манастыра дазваляе зразумець дынаміку распаўсюджання інструментальнай музыкі ў грэка-каталіцкім асяроддзі. Як вядома, першапачаткова грэка-каталіцкая царква не выкарыстоўвала інструментальную музыку для суправаджэння набажэнства. Але з часам адбылося ўвядзенне музычных інструментаў у царкоўную практыку. З некаторым спазненнем адносна еўрапейскага культурнага працэсу ў Беларусь (у т. л. у практыку грэка-каталіцкай царквы) прыйшло арганнае выканальніцтва [26]. З другой паловы XVII ст. некаторыя грэка-каталіцкія храмы і манастыры пачалі выкарыстоўваць і іншыя інструменты для музычнага суправаджэння набажэнства і свят. Так, візітатар Жыровіцкага манастыра ў 1685 г. адзначаў: «Падчас працэсіі б'юць у кітлі на хорах і замашыста граюць на дудах, марынах трыумфальнае богаслужэнне» [27]. Часам ствараліся цэлыя капэлы. Напрыклад, з 1720 г. у Жыровічах дзейнічала музычная капэла [28]. У 1772 г. яна складалася з 2 флейт, фагота, 3 труб, 4 валторн і «аргана на тры мяхі» [29]. Такі склад інструментаў быў характэрным для каталіцкіх інструментальных калектываў XVIII ст. Значны набор інструментаў існаваў пры царкве ў Барунах (басэтля, альт, габой, скрыпкі і інш.) [30].

Справа № 3290 з фондаў Львоўскага архіва дазваляе нам на прыкладзе Віленскага манастыра больш поўна зразумець спецыфіку музычнай культуры грэка-каталіцкай царквы. У дакументах гэтай справы падрабязна апісаны склад музычнай капэлы манастыра за 1726 і 1731 гг. (трубы, габоі, валторны, трамбоны, віёлы, скрыпкі, клавікорды і інш.) з пазначэннем колькасці інструментаў кожнага віду. Кантракты з музыкантамі, якія захоўваюцца ў гэтай жа справе, таксама даюць магчымасць паглыбіць нашы веды пра музычнае выканальніцтва ў грэка-каталіцкіх манастырах.

Каштоўнай крыніцай інфармацыі з'яўляецца інвентарны вопіс Жыровіцкага манастыра (спр. 3291): апісанне манастыра з прывязаннем гістарычнай даведкі адносна архітэктурных пабудов, характарыстыкай алтара, іканастаса і абразоў, святых мошчаў, пералікам каштоўных прадметаў рызніцы і рээстрам манастырскага кнігазбору. Дакументы вопісу былі складзены ў пасляуніяцкі

Мал. 9. «Registr Instrumentow do grania...» Віленскага базыльянскага манастыра, 1726 г. (ф. 684, спр. 3290)

перыяд (у 1854–1900 гг.). Яны зафіксавалі стан манастыра на момант пераходу ў распараджэнне Расійскай праваслаўнай царквы, а таксама першыя пераробкі архітэктурнага аблічча і змены ў арганізацыі манастырскага жыцця ў гэты час. Напрыклад, у апісанні Успенскага сабора пазначана: «Саборная царква ў імя Успення Божай Маці, каменная, пабудавана ў 1628 г. на сродкі манастыра, атынкаваная і пабеленая звонку, распісаная клеявой фарбай знутры. Яе форма падоўжаная, са скляпеннямі, якія падтрымліваюцца чатырма калонамі на арках, паралельнымі з падоўжанымі сценамі. Заалтарнае месца ўтварае форму паўкола, якое рэзка аддзяляецца ад храма папярэчнай аркай і скляпеннямі, распісанымі ў 1854 годзе клеявой фарбай... Над уваходам у царкву пад скляпеннямі хораў пасярод даху ўзвышаецца цагляны вялікі купал з васьмю вокнамі, унутры распісаны алейнымі фарбамі, а над купалам – жалезны крыж на медным вызалачаным шары...» (арк. 3). Безумоўна, такое падрабязнае і аб'ёмнае (145 аркушаў) апісанне знакамітага беларускага манастыра можа стаць карыснай крыніцай для сучасных даследчыкаў.

<u>Часны трысак</u>	
<u>Опіс кнігасховішча і паст</u>	
<u>дэкласі.</u>	
26, Рукпісы на пергамені	134
27, Рукпісы на бумагу	136
28, Печатныя кніжы Св. Писанія	138
29, Богаслужэбныя кніжы	142
30, Писанія Св. Отцаў	146
31, Прочія кніжы згулоўнага зодержанія	150
32, Кніжы, Історыі	154
33, Грамоты і дзрвныя ахты	158
34, Хоць і савесныя дакументы, хваляюць: тавы і тавы, падобныя	160
35, Спісавы зохранной кавы	162

Мал. 10. Вopіс кнігасховішча – частка «Галоўнага вopісу Свята-Успенскага манастыра... у мястэчку Жыровічы» (ф. 684, спр. 3291)

Шматлікія дакументы, датычныя культурнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі, зберагаюцца ў складзе фондаў асабістага паходжання Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Украіны ў Львове. У прыватнасці, у складзе **фонду 364 «Лукань Сцяпан-Раман Дмітравіч»** захоўваецца шэраг артыкулаў, рэцэнзій, нататак і іншых дакументаў гэтага ўкраінскага даследчыка і бібліёграфа, у т. л. па гісторыі грэка-каталіцкага кнігадрукавання ў XV–XVIII стст. (спр. 43, 67, 82), пра абрады, святы, царкоўны календар (спр. 52, 66), царкоўныя спевы (спр. 52, 159), адукацыйную дзейнасць грэка-каталіцкай царквы (спр. 38, 173), гісторыю храмаў і дзейнасць базільянскіх манастыроў (спр. 71, 81, 82, 181) і інш.

З музейных устаноў Львова найбольш прадстаўнічым у дачыненні да культурнай спадчыны грэка-каталіцкай царквы з'яўляецца Нацыянальны музей у Львове імя А. Шаптыцкага. Пра

многае кажа ўжо сам факт яго заснавання на сродкі грэка-каталіцкага мітрапаліта, які падтрымліваў цесныя сувязі з беларускімі культурнымі дзеячамі.

Як вядома, Нацыянальны музей у Львове (у савецкі час ён называўся Музей украінскага мастацтва) быў заснаваны ў 1905 г. Гэты ж час лічыцца перыядам беларускага нацыянальнага адраджэння. Дзякуючы намаганням асобных дзеячаў актывізавалася работа па вывучэнню мінулага Беларусі, яе культурнай спадчыны, актыўна ішоў збор помнікаў культуры. Аднак стварыць свой уласны беларускі музей у межах Расійскай імперыі беларусы не мелі магчымасці. Тым больш што вялікая частка помнікаў айчыннай культуры сваім паходжаннем была звязана з царкоўным жыццём Беларусі, якое кардынальна адрознівала Беларусь ад Расіі.

У якасці альтэрнатывы беларускія дзеячы, і найперш Іван Луцкевіч, бачылі супрацоўніцтва з заходнеўкраінскімі калегамі. Па-першае, культурная спадчына Беларусі была блізкай да спадчыны Украіны. Па-другое, у Заходняй Украіне, якая знаходзілася ў складзе Аўстра-Венгерскай імперыі, склаліся вельмі спрыяльныя ўмовы для развіцця нацыянальнага руху, не адбывалася грубага ўмяшання дзяржавы ў канфесійныя пытанні і, урэшце, быў створаны ўласны Нацыянальны музей.

У выніку перамоў І. Луцкевіча з першым кіраўніком украінскага музея і галоўным захавальнікам яго фондаў Іларыёнам Свянціцкім узнікла ідэя стварэння ў музеі беларускага аддзела [31]. Культурная спадчына Беларусі выклікала вялікую цікавасць украінскіх дзеячаў яшчэ і таму, што Нацыянальны музей у Львове першапачаткова ствараўся пры ідэйнай, арганізацыйнай і фінансавай падтрымцы мітрапаліта грэка-каталіцкай царквы А. Шаптыцкага ў рэгіёне найбольшага пашырэння грэка-каталіцтва. Таму прадстаўленне ў музеі экспанатаў з усяго абшару распаўсюджання грэка-каталіцкай царквы – Беларусі, Украіны, культурна блізкіх зямель Усходняй Польшчы, Славакіі – магло стаць асновай для універсальнага «Музея уніі». Як сведчыў пазней А. Луцкевіч, менавіта такую мэту ставіў пры стварэнні музея А. Шаптыцкі [32]. Гэтым тлумачыцца вялікая каштоўнасць збораў Нацыянальнага музея ў Львове для дадзенага даследавання.

Мал. 11. Беларускі абраз «Праабражэнне» XVIII ст.
(медзь, серабрэне, залачэнне, чаканка, алей)
з фондаў Нацыянальнага музея ў Львове імя А. Шаптыцкага

Мал. 12. Абраз «Св. Язафат» XVIII ст. са збораў Г. Татура

У 1907 г. дзякуючы перадачы І. Луцкевічам вялікай колькасці назапашаных помнікаў культуры ў Львоў у музеі з'явілася вялікая «беларуская калекцыя» [33]. Наступная перадача экспанатаў адбылася ў лютым 1908 г. Яе аснову склаў збор мінскага калекцыянера і археолага Г. Татура, перададзены ў Львоў з мэтай забеспячэння яго захаванасці і цэласнасці [34]. Як паказаў аналіз пісаных рукою І. Свянціцкага кніг паступленняў экспанатаў у музей, за доступ да якіх выказваем шчырую ўдзячнасць кіраўніцтву музея, у 1907–1908 гг. паступіла велізарная калекцыя помнікаў, якая па сваёй колькасці, значнасці і старажытнасці стала адной з найбольш каштоўных калекцый на той час. Яшчэ адна перадача была

здзейснена ў чэрвені 1912 г. – у фонды музея паступілі беларускія зборы мітрапаліта А. Шаптыцкага. Усе тры партыі помнікаў вызначаюцца багаццем матэрыялу, звязанага сваім паходжаннем ці бытаваннем з грэка-каталіцкай царквой у Беларусі: абразы, скульптура, манстранцыі, мірніцы, лодкі для ладану, чашы, келіхі,

Мал. 13. Літургічнае шаўковае святарскае адзенне XVIII – пачатку XIX ст. з беларускіх збораў А. Шаптыцкага, перададзеных у Нацыянальны музей у Львове ў 1912 г.

крыжы і крыжыкі, металічныя абразкі (у т. л. дыптыхі і трыпціхі), медальёны, ружанцы, панагіі, шаты абразоў, епітрахілі, фелоны, стыхары, сакасы, арнаты, плашчаныцы, пакрыўцы («воздухі»), нашыўкі на рызы і інш.

Наступным пасля прагляду кніг паступленняў этапам вывучэння помнікаў беларускага паходжання ў зборах Нацыянальнага музея ў Львове стаў аналіз інвентарных кніг па кожнай з калекцый. Калі ў кнігах паступленняў у храналагічным парадку агульна пазначаны паступленні тых ці іншых збораў у фонд, то інвентарныя кнігі музея змяшчаюць звесткі пра кожны помнік з указаннем

яго інвентарнага нумара. Гэта дазваляе выявіць у складзе асобных калекцый тыя помнікі, якія маюць беларускае паходжанне.

Больш падрабязна азнаёміцца з помнікамі дазволілі картатэкі адпаведных фондаў. У іх прыводзіцца кароткае апісанне кожнага помніка, час і крыніца паступлення, часам фота ці маляваная ілюстрацыя. Апісанне асобных экспанатаў займае некалькі картак. Найбольш прадстаўнічую частку збораў складае царкоўнае начынне, тканіны, металічныя абразкі і інш.

Як бачна, кніжныя і архіўныя помнікі складаюць абсалютна нязначную частку перададзеных у Львоў беларускіх збораў Г. Татура. Вядома, што каштоўную калекцыю друкаваных (каля 2 тыс.) і рукапісных кніг са збораў Г. Татура мела намер набыць Расійская акадэмія навук, але ўрэшце яны былі прыдбаны графам Тышкевічам і на некаторы час засталіся ў Беларусі [35]. Сярод іх, як сведчыць даклад У.І. Сразнеўскага, захоўвалася вельмі шмат грэка-каталіцкіх выданняў, рукапісаў і архіўных матэрыялаў, у т. л. шматлікія віленскія і супрасльскія выданні, грамата Я. Кунцэвіча і інш. [36]. Як адзначылі супрацоўнікі львоўскага музея, некаторыя кніжныя помнікі з Беларусі былі перададзены І. Свянціцкім у зборы бібліятэкі (маецца на ўвазе бібліятэка Асалінэума, пазней падзеленая паміж ЛННБУ і Нацыянальным інстытутам імя Асалінскіх у Вроцлаве). Хаця па сведчаннях А. Калубовіча, «у Дзяржаўным музеі ўкраінскага мастацтва ... ёсць беларускія рукапісы і к. 100 старадрукаў з 20 беларускіх друкарняў, сабраных у 1905–1908 гг. у Беларусі дырэктарам музея І. Свянціцкім» [37].

У савецкі час доступ навукоўцаў да фондаў музея (у тым ліку і беларускіх даследчыкаў) быў максімальна абмежаваны. Беларускія помнікі амаль не былі прадстаўлены ў экспазіцыі музея. У прыватнасці, даволі аб'ёмны каталог-даведнік па музею, выдадзены ў 1955 г., не ўключае ні аднаго помніка беларускага паходжання [38]. Беларускіх экспанатаў не было ў экспазіцыі, супрацоўнікам «не належала пра іх размаўляць» [39]. Па словах колішняга дырэктара музея В.І. Свянціцкай, абмежаванне доступу да калекцыі выпадковых людзей і нават згортванне экспазіцыйнай дзейнасці былі хіба што адзіным спосабам захаваць калекцыі унікальнага музея ў цэласці [40]. Трэба сказаць, што разумная дзейнасць кіраўніцтва і супрацоўнікаў музея дазволіла зберагчы культурныя багацці Беларусі, верагодна, значна лепш, чым яны

192 3785 <i>Чаша</i>	Черга 3785
Метал, вилочення	Приміщення
ХІІІ ст Чаша з розширеним вгорі келихом, крижолою підставою з про- тілюваним краєм і гнізду- м стержнем з грушевидним потов- щенням посередині. Верх підста- ви оздоблений ажурно вирізаним в листочки накладним крижолом. Зі зворотного боку підстави вицвітає ігнубаний напис: А N. DO 1732 р. М. М. Д. Л. 2. W. 1. 20	Вигляд:
Публік.	Виміри 16 x 7,5 x 10,5 см Ч. світання

Мал. 14. Картка на металічну чашу 1732 г. са збораў Г. Татура

<i>Піднос - тарка</i>	Черга 3811
мідь, сріблення, карбування	Приміщення Д/7-217
Поліорусія ХІІІ ст Піднос овальної форми. Яко і береги декоровані витупленим карбованим рослинним орна- ментом з стилізованих листків і квітів. На дні два великі квіткові мотиви, з'єднані збіжистим виш- нятим стилем, що утворює нове візерунок і на берегах збіжисті гірлян- ди закружених листків та мотивах витиропелюстковис розеток.	Вигляд:
Публік.	Виміри 19,2 x 23,9 см Ч. світання

Мал. 15. Картка на медны пасрэбраны паднос ХІІІ ст.
са збораў Г. Татура

маглі б захавацца на радзіме. За гэта мы павінны быць бязмерна ўдзячнымі ўкраінскім калегам. Але з іншага боку, спецыяльнай увагі беларускіх даследчыкаў львоўскія музейныя зборы дачакаліся толькі ў 1990-я гг. і дасюль вывучаны абсалютна недастаткова.

Такім чынам, трэба падсумаваць, што ў зборах львоўскіх бібліятэк, архіваў і музеяў захоўваецца вялікая колькасць культурных помнікаў, якія сваім паходжаннем звязаны з дзейнасцю грэка-каталіцкай царквы ў Беларусі. Гэтыя помнікі трапілі ў Львоў рознымі шляхамі: перададзены ў дар ці за грошы з беларускіх грэка-каталіцкіх манастыроў, цэркваў і навучальных устаноў ва ўкраінскія; перавезены разам са службовым перамяшчэннем грэка-каталіцкага духавенства; вывезены грэка-каталіцкімі святарамі, якія ратаваліся ад рэпрэсій на Беларусі ў XIX ст.; набыты ў прыватных калекцыянераў (як зборы Г. Татура) і інш. Многія помнікі ствараліся ва Украіне на аснове помнікаў беларускага паходжання (як «Пасольства да папы рымскага Сікста IV...») І. Пацея ці польскі пераклад «Собрания припадков краткого...»).

Неабходна заўважыць, што помнікі беларускага паходжання з прааналізаваных львоўскіх збораў уяўляюць сабою вельмі каштоўны, багаты, разнастайны і непаўторны матэрыял. Дзякуючы працы ўкраінскіх бібліятэкараў, архівістаў, музейных і навуковых работнікаў ён цудоўна захаваўся. Магчыма, нават лепш, чым мог бы захавацца на радзіме. На вялікі жаль, ён вывучаны ў вельмі нязначнай ступені. Хочацца спадзявацца, што гэта публікацыя, нароўні з работамі папярэднікаў, дазволіць прыцягнуць большую ўвагу да нашых нацыянальных каштоўнасцей, якія зберагаюцца ў Львове.

ЛІТАРАТУРА

1. **Пра абразы**, пра рэліквіі // Бібліятэка Расійскай акадэміі навук, аддзел рукапісаў. Фонд 37: Фонд П. Дабрахотава. Воп. 1. Спр. 38. 31 арк.

2. **Жукович, П.** Неизданное русское сказание о Жировицкой иконе Божией Матери (в связи с историей русского дворянского рода Солтанов Жировицких) / П. Жукович // Известия ОРЯС ИАН. 1912. Т. 17, кн. 2. С. 175–249; **Крамко, І.** Невядомы помнік старабеларускай пісьменнасці / І. Крамко, А. Мальдзіс // Беларуская лінгвістыка. 1983. Вып. 23. С. 49–54; **Крамко, І.** Са скарбаў нашага пісьменства / І. Крамко, А. Мальдзіс // Помнікі культуры: новыя даследаванні. Мінск, 1985. С. 128–131; **Стара-**

жытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.) / [уклад., прадм. і каментар І. Саверчанкі]. Мінск: Кнігазбор, 2007. 605 с.

3. **Крамко, І.** Невядомы помнік старабеларускай пісьменнасці...; **Крамко, І.** Са скарбаў нашага пісьменства...

4. **Колекцыя та архів епіскапа Павла Доброхотова** / Акад. наук Украіны, Ін-т украінскай археографіі; уклад. В.І. Ульяновський. Київ, 1992. 216, [3] с.

5. **Estreicher, K.** Bibliografia polska / przez K. Estreichera. Cz. 3: Obejmująca druki stolecі XV–XVIII w układzie abecadłowym. T. 4. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1897. S. 346.

6. **Алексеев, Л.В.** Археология и краеведение Беларуси, XVI в. – 30-е годы XX в. / Л.В. Алексеев. Минск, 1996. С. 14; **Алексеев, Л.В.** Игнатий Кульчинский – первый исследователь белорусских древностей / Л.В. Алексеев // Древности славян и Руси. Москва, 1988. С. 100; **Госпеў, А.П.** Кронан / А.П. Госпеў. Гродна, 1993. С. 176; **Марціновіч, А.** Ігнат Кульчынскі – першы даследчык беларускіх старажытнасцей / А. Марціновіч // Голас Радзімы. 1998. 19 лістапада. С. 1, 4; **Яны нарадзіліся ў Гродне** / склад. Я.М. Жабрун. Гродна, 2000. С. 19.

7. **Суша, А.А.** Ля вытокаў беларускай гістарычнай навукі: творчая спадчына Ігната Кульчынскага / А.А. Суша // Беларускі гістарычны часопіс. 2009. № 2. С. 27.

8. **Мінскае староства** // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. Мінск, 1999. Т. 5. С. 169.

9. **Лабынцев, Ю.А.** Белорусское литературное многоязычие эпохи позднего барокко: творчество протоархимандрита Иосифа Петкевича / Ю.А. Лабынцев // Скарына і наш час: матэрыялы III Міжнар. навук. канф. (Гомель, 7 кастр. 2004 г.). Гомель, 2004. С. 134.

10. **Кніга Беларусі, 1517–1917: зводны каталог** [Электронны рэсурс] / Нацыянальная бібліятэка Беларусі, НДА кнігазнаўства; склад. каталога: Г.Я. Галенчанка, Т.В. Непарожная, Т.К. Радзевіч; склад. электрон. выдання: Г.У. Кірэева, А.А. Суша, К.В. Языковіч. Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2006. 1 электронны аптычны дыск (CD-ROM); **Лабынцев, Ю.А.** Белорусское литературное многоязычие эпохи позднего барокко... С. 134.

11. **Лабынцев, Ю.А.** Белорусское литературное многоязычие эпохи позднего барокко... С. 134–135.

12. **Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich: w 15 t.** / pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. Warszawa, 1883. T. 4. S. 655.

13. **Галенчанка, Г.Я.** Пасланне да папы рымскага Сікста IV 1476 г. Паходжанне помніка / Г. Галенчанка // Беларусы і палякі: дыялог народаў і культур, X–XX стст.: матэрыялы міжнар. круглага стала (Гродна,

28–30 верас. 1999 г.) / адк. рэд. і ўклад. Д. Караў. Гродна, 1999. С. 79–107. (Наш радавод; кн. 8); **Макарий** [Булгаков]. История русской церкви: в 12 т. / Макарий. Санкт-Петербург, 1857–1883. Т. 9: В период разделения русской церкви на две митрополии. Кн. 4: История западно-русской или литовской митрополии. 1879. С. 45–46; **Łużny, R.** Adama Hipacego Pocięja Parenetica: z nowych odczytań najdawniejszej ruskiej literatury religijno-pelemicznej / R. Łużny // Unia Brzeska: geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich: praca zbiorowa / pod red.: R. Łuznego, F. Zięki, A. Kepińskiego. Kraków, 1994. S. 345–357.

14. **Галенчанка, Г.Я.** Пасланне да папы рымскага Сікста IV 1476 г. ... С. 79–82.

15. **Podręczna** encyklopedia kościelna: w 44 t. Warszawa; Lublin; Łódź, 1914. T. 39/40. S. 24–25.

16. **Konstanty Świdziński** // Wikipedia, wolna encyklopedia [Electronic resource]. Mode of access: http://pl.wikipedia.org/wiki/Konstanty_%C5%9Awidzi%C5%84ski. Date of access: 14.07.2009.

17. **Biblioteka Krasińskich w Warszawie** // Wikipedia, wolna encyklopedia [Electronic resource]. Mode of access: http://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteka_Krasi%C5%84skich_w_Warszawie. Date of access: 14.07.2009.

18. **Ks. Paweł Szymański (1782–1852)** – 155 rocznica śmierci // Wikipedia, wolna encyklopedia [Electronic resource]. Mode of access: http://www.cerkiew.net.pl/Wiadomosci/wiadomoscjedna.php?polaczenie=wiad_d_1196845663&cerkiew=cerkiew. Date of access: 14.07.2009.

19. **Галенчанка, Г.Я.** Пасланне да папы рымскага Сікста IV 1476 г. ...

20. **Дубянецкая, І.М.** Базыльяне / І.М. Дубянецкая, В.Р. Кірзеў // Рэлігія і царква на Беларусі: энцыкл. давед. / рэдкал.: Г.П. Пашкоў [і інш.]. Мінск, 2001. С. 31–32.

21. **Кульчинский, И.** Съезды базилиан в Западной Руси / И. Кульчинский; пер. И. Козловского // Вестник Западной России. 1870. Кн. 4. Т. 2. Отд. 2. С. 1–43; **Суша, А.А.** Ня вытокаў беларускай гістарычнай навукі... С. 27–37, 2–4 с. вокл.

22. **Марозава, С.В.** Беларусь, восень 1838 – вясна 1839 г.: апошні акт уніяцкай трагедыі (некаторыя малавядомыя старонкі) [Электронны рэсурс] / С. Марозава. 2009. Рэжым доступу: http://belchrist.narod.ru/pages/1_kanf_hist/19/aposzni_akt.htm#_ftnref7. Дата доступу: 14.07.2009.

23. **Мальдзіс, А.І.** Арганізацыя пастановак і рэпертуар школьных тэатраў / А.І. Мальдзіс // Гісторыя беларускага тэатра: у 3 т. Мінск, 1983. Т. 1. С. 143–144; **Мальдзіс, А.І.** На скрыжаванні славянскіх традыцый: літаратура Беларусі пераходнага перыяду (другая палавіна XVII – XVIII ст.) / А.І. Мальдзіс. Мінск: Навука і тэхніка, 1980. С. 313–314; **Мальдзіс, А.І.** Таямніцы старажытных сховішчаў: [да гісторыі беларус-

кай літаратуры XVII–XIX стст.] / А. Мальдзіс. Мінск: Мастацкая літаратура, 1974. С. 15–16; **Мальдзіс, А.И.** Жировичи как центр литературной жизни / А.И. Мальдзіс // Христианизация Руси и белорусская культура / Минское епархиальное управление. Минск, 1988. С. 266–267; **Усікаў, Я.** Беларускія інтэрмедыі і інтэрлюдыі / Я. Усікаў // Гісторыя беларускага тэатра: у 3 т. Мінск, 1983. Т. 1. С. 164–165.

24. **Архіў** уніяцкіх мітрапалітаў: дакументы да гісторыі царквы ў Беларусі XVI–XX стст. у фондах гістарычных архіваў Украіны: даведнік / Беларус. навукова-даследчы ін-т дакументазнаўства і архіўнай справы, Полацкая грэка-каталіцкая грамада; склад.: С.І. Паўловіч, Т.М. Мальцава. Мінск: Полацк: Сафія, 2001. 161 с.

25. **Рэлігія і царква на Беларусі...** С. 114.

26. **Дадзіёмава, В.У.** Нарысы гісторыі музычнай культуры Беларусі: вучэб. дапам. для студэнтаў / В.У. Дадзіёмава; Бел. дзярж. акад. музыкі. Мінск: БДАМ, 2001. С. 31.

27. **Гуцуляк, Л.Д.** Божественна літургія Ёана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом (період 1596–1839) / Л.Д. Гуцуляк; Украінс. літургііныі центр; пер. з англ. А. Маслюх. Львів: Монастырь Свято Іванівська Лавра; Свічадо, 2004. С. 51.

28. **Дадзіёмава, В.У.** Нарысы гісторыі музычнай культуры Беларусі... С. 31; **Дадзіёмава, О.В.** Музыкальная культура городов Белоруссии в XVIII веке / О.В. Дадзіёмава; Минский ин-т культуры. Минск: Навука і тэхніка, 1992. С. 60–61.

29. **Ліхач, Т.У.** Музыкае мастацтва уніяцкай царквы / Т. Ліхач // Царква. 1997. № 3. С. 12.

30. **Марозава, С.В.** Уніяцкая царква ў этнакультурным развіцці Беларусі (1596–1839 гады) / С.В. Марозава; навуц. рэд. У.М. Конан. Гродна: ГрДУ, 2001. С. 139.

31. **Свянціцкі, І.** Беларускі аддзел Украінскага нацыянальнага музея ў Львове / І. Свянціцкі // Вяртанне-2: зборнік артыкулаў і дакументаў / Беларус. фонд культуры [і інш.]; склад.: А. Тоўсцік, М. Яніцкая. Мінск, 1994. С. 224.

32. **Мальдзіс, А.** Судьба коллекции / А. Мальдзіс // Советская Белоруссия. 2008. 16 мая. С. 8; **Хадька, А.** Экспанаты «беларускіх збораў» у Львоўскім нацыянальным музеі / А. Хадька // Вяртанне-2... С. 10.

33. **Хадька, А.** Экспанаты «беларускіх збораў» у Львоўскім нацыянальным музеі... С. 9.

34. **Свянціцкі, І.** Беларускі аддзел Украінскага нацыянальнага музея ў Львове... С. 226–227; **Хадька, А.** Экспанаты «беларускіх збораў» у Львоўскім нацыянальным музеі... С. 9.

35. **Піскун, Ю.** Лёс збораў Генрыхы Татура / Ю. Піскун // Вяртанне-2... С. 11–12.

36. **Піскун, Ю.** Лёс збораў Генрыха Татура... С. 13–14.
37. **Калубовіч, А.** Мова ў гісторыі беларускага пісьменства: [у 2 кн.] / А. Калубовіч. Мюнхен, 1974–1978. Кн. 1. 1974. С. 78–79.
38. **Львівський** державний музей українського мистецтва: каталог (путівник) / Міністерство культури УРСР. Львів, 1955. 128 с.
39. **Мальдис, А.** Судьба коллекции... С. 9.
40. **Хадька, А.** Экспанаты «беларускіх збораў» у Львоўскім нацыянальным музеі... С. 8.

Лабынцев Ю.А., Щавинская Л.Л. (Москва)

БЕЛОРУССКИЙ СВЯЩЕННИК ГЕОРГИЙ СПАССКИЙ И РУКОПИСНОЕ РАСПРОСТРАНЕНИЕ ЕГО СОЧИНЕНИЙ В НАРОДНОЙ СРЕДЕ¹

В различных странах мира в архивах и библиотеках российских эмигрантов до сих пор можно видеть как одну из семейных святынь рукописный или печатный «Акафист Пресвятой Богородице, Светлой Обители странников бездомных». В свое время он получил необычайно широкое распространение в эмигрантской среде, массово переписывался и несколько раз был издан, в том числе православными в межвоенной Польше [1]. В самом раннем издании этого акафиста есть такое примечание: «Сей акафист в рукописи распространяется среди Русских беженцев. В надежде, что приближается время помилования, и в сознании, что теперь особенно нужно усилить молитву за бедствующими, редакция решила сделать сей акафист, чрез напечатание его, общедоступным каждому русскому для домашнего молитвенного употребления» [2].

Написанный на церковнославянском языке, изобилующем русизмами, «Акафист...» начал свою полнокровную жизнь в православном мире скорее всего во Франции, а оттуда быстро рас-

---

¹ Исследование выполнено при финансовой поддержке Российского гуманитарного научного фонда (РГНФ) в рамках научно-исследовательского проекта РГНФ «Белорусско-украинская народная книжность XX–XXI вв.: православный “Богогласник” (исследование и публикации)», проект № 08-04-00027а.